

M N E M O S I N A

Recull nacional i internacional de notícies, opinions i programes sobre **memòria col·lectiva**

Nº 308

20.01.2023

INFORMACIONES

Barcelona rechaza dedicar una calle a Benedicto XVI

El Ayuntamiento, que pone en duda la vinculación de Ratzinger con la capital catalana, alega que el callejero fija cinco años antes de estudiar si se incorpora el nombre de una personalidad fallecida

Barcelona no moverá ni un hilo, por ahora, para estudiar si dedica una calle o plaza para homenajear al Papa Benedicto XVI. El Ayuntamiento liderado por Ada Colau ha rechazado el ruego de Marilén Barceló, concejal no adscrita vinculada a Valents, que pedía en concreto instar al gobierno municipal a proponer a la Ponencia del Nomenclátor que se incluyera su nombre en el callejero.

Barceló ha destacado su figura y ha recordado que el Papa fallecido a finales de 2022 consagró la basílica de la Sagrada Familia, en noviembre de 2010. «Por su papel en la iglesia católica, por su obra y por su vinculación con Barcelona, apostamos por una calle en su honor», ha sentenciado la concejal.

En nombre del gobierno municipal, el concejal de Memoria Democrática, Jordi Rabassa, ha rechazado aceptar la iniciativa. «No busquen ninguna polémica donde no la hay», ha pedido el portavoz municipal, que ha argumentado que «hace décadas que tenemos una normativa interna que dice que esperamos cinco años desde la muerte de una persona para otorgar»

«Pongo en duda su gran vinculación con Barcelona»

«Con total respeto por todas las creencias y religiones, no entro a valorar la figura de Joseph Ratzinger. Sí que pongo en duda la gran vinculación con Barcelona, pero podemos discutirlo aunque no creo que sea ahora el momento de hacerlo», ha añadido el concejal. »De aquí cinco años, si se da la situación, ya debatiremos y pensaremos qué espacio puede ser o no y si debe haber espacio o no«, ha sentenciado.

Barceló le ha respondido con ironía. «Sería un milagro que hubiera aceptado», le ha espetado al concejal, tras lamentar que el gobierno municipal podría haber aceptado la propuesta u organizar algún tipo de homenaje y, en cambio, ha pasado de puntillas sobre la propuesta y no mojarse al respeto. «Mi opinión es absolutamente irrelevante a día de hoy. Tenemos cinco años para esperar el milagro», le ha contestado.

Barcelona rebutja per ara debatre si dedica un carrer a Benet XVI

El govern municipal recorda que han de passar cinc anys des de la mort d'una personalitat per dedicar-li una via, mentre Valents l'acusa de menysprear els catòlics

El govern municipal de Barcelona ha rebutjat per ara la idea de Valents per dedicar un carrer a Benet XVI, mort a finals del 2022. L'executiu local de Barcelona en Comú i el PSC ha recordat que la normativa municipal estableix que han de passar cinc anys des de la mort d'una persona abans de presentar-se una proposta perquè doni nom a una via de la ciutat i que la ponència del nomenclàtor l'examini. En canvi, la formació conservadora –sorgida del grup municipal que va encapçalar l'ex primer ministre francès Manuel Valls– ha opinat que la seva proposta s'ha desdenyat per menyspreu als catòlics.

La regidora Marilén Barceló ha demanat que Barcelona dediqui un carrer a l'antecessor de Francesc «pel seu paper a l'Església, la seva obra i la seva gran vinculació amb Barcelona». En aquest sentit, Barceló ha commemorat la visita de Benet XVI a Barcelona per consagrar la Sagrada Família com a basílica.

En el seu torn, el regidor de Memòria Democràtica, Jordi Rabassa (Barcelona en Comú), ha rebutjat la petició, emfatitzant que el reglament que regeix la ponència del nomenclàtor «des de fa dècades» no permet estudiar propostes de noms de personalitats fins que hagi transcorregut un lustre des de la seva mort. «No obrim ara aquest debat. Que hi hagi els que hi hagi d'haver i, en cinc anys i si convé, ja debatem quin espai pot ser o no per a la persona que vostè proposa», ha respost a Barceló.

Al seu torn, Rabassa ha mirat de dissuadir Valents de buscar una polèmica entorn de si Benet XVI ha de batejar una via a la ciutat. En aquest sentit, el regidor ha evitat valorar la figura de Joseph Ratzinger i del seu papat, si bé si ha qüestionat que l'unís una relació estreta amb la Barcelona.

«Hauria sigut un miracle que haguessin accedit a aquest prec», ha ironitzat Barceló. Al seu torn, ha exigit a Rabassa que expressés la seva opinió sobre el Papa. «¿Creu que Benet XVI es mereix tenir un carrer en el seu honor i per la seva trajectòria a Barcelona o no té opinió respecte a això?», l'ha emplaçat. «La meua opinió és irrellevant. Tenim cinc anys endavant davant per esperar un miracle», ha dit fent broma Rabassa.

Arxiu Barcelona: Els canvis de noms històrics dels carrers de Barcelona

La secció Arxiu Barcelona del 'bàsics' recupera cada dimarts el passat de la ciutat i les històries que hi habiten. El periodista cultural Toni Vall repassa en aquesta ocasió el nomenclàtor en blanc i negre de la nostra ciutat.

Alguns dels últims noms aprovats per a incorporar al nomenclàtor dels carrers de Barcelona són Carme Balcells, Margartia Brender, Carme Claramunt, Josefina Torrens, Dolors Canals, Cristina Fernández Pereira i Antoni Tàpies. Hi ha alguns exemples d'altres noms canviats els últims anys com Almirall Churruga per Miquel Pedrola, Plaça Lluçmajor per Plaça de la República, Plaça Joan Carles I per Plaça del Cinc d'Oros, Avinguda de Borbó per Avinguda dels Quinze, Jardins de les Infantes per Jardins de Magalí, Príncep d'Astúries per Riera de Cassoles i Secretari Coloma per Pau Alsina. El Carrer Alcalde de Móstoles està aprovat de canviar-li el nom i es farà també en breu.

I alguns dels carrers més emblemàtics que han canviat el nomenclàtor des de la instauració de la Democràcia:

Generalíssimo Franco per Diagonal
Jose Antonio Primo de Rivera per Gran Via de les Corts Catalanes
Marqués del Duero per Avinguda del Paral·lel
General Primo de Rivera per Carrer Ample
General Mola per Passeig de Sant Joan
Infanta Carlota per Josep Tarradellas
Calvo Sotelo per Francesc Macià
Conde del Asalto per Nou de la Rambla
Menéndez Pelayo per Torrent de l'Olla
Victor Pradera per Lluís Companys
Avinguda de la Victoria per Avinguda Pedralbes
General Goded per Pau Casals
General Sanjurjo per Pi i Margall
Via Laietana (el tram superior) per Pau Claris
División Azul per Airstides Maillol

Una curiositat, l'avinguda Roma es deia abans de la Guerra Civil Avinguda de la Generalitat i el nom no li ha estat mai restituit.

15 Enero, 2023

La cimera hispano-francesa

- *Hi va haver un temps no gaire llunyà en què la plaça Sant Jaume exercia de segona capital diplomàtica d'Espanya*
- *Pujol i Maragall rivalitzaven, sovint amb la complicitat del Govern central, per assegurar la seva influència internacional*

48

Quan Barcelona rebia tothom

LA CRÒNICA

JAUME V. AROCA
 Barcelona

És cert. Hi va haver un temps en què la capital de Catalunya rebia a gairebé tot el món. Dirigits internacionals passaven recurrentment per la plaça Sant Jaume, o bé per visitar l'Ajuntament o per reunir-se al Palau de la Generalitat. En moltes ocasions, transitaven entre els dos costats de la plaça.

La llista és molt, molt llarga. Mikhaïl Gorbtxov, George Bush, Elisabet II, Nelson Mandela, Václav Havel, Iassir Arafat, Valéry Giscard d'Estaing, François Mitterrand, Raúl Alfonsín, Julio María Sanguinetti, John Major...

Barcelona, una capital diplomàtica d'Espanya. I ho era per diverses raons, però en primer lloc per la determinació amb què els que lideraven llavors la Generalitat i l'Ajuntament, Jordi Pujol i Pasqual Maragall, s'esforçaven perquè fos així.

La idea de posar en dubte la celebració d'una cimera internacional a Barcelona, com és la reunió dels governs d'Espanya i França d'aquest dijous 19, hauria estat considerada una excèntrica.

El plantejament era diferent: les institucions catalanes veien llavors un esdeveniment d'aquesta naturalesa com una oportunitat per explicar-se. Potser hi ha una diferència de predisposició, ara: Catalunya i Barcelona tenien alguna cosa a dir. Ara volen fer-se escoltar en un món sorollós fins a l'extrem.

Barcelona capital diplomàtica. Hi havia moltes raons perquè fos així i una de les quals era una virtuosa concurrència competitiva amb Madrid que comptava amb l'aquiescència del Govern central. L'Espanya recentment democràtica enviava un missatge cohesiu: la capi-

tal política i la capital econòmica operaven, amb més o menys èxit, coordinats.

Tot i que no sempre va ser així, sovint el mateix Govern central propiciava una última jornada de les visites oficials d'Espanya a Barcelona, quan no eren, directament, visites a la ciutat.

Aquesta pràctica, explica Xavier Roig, que va ser cap de gabinet de Maragall, no va ser mai pacífica del tot. "Va costar de convence'ls que la projecció in-

ternacional de Barcelona era estratègica per a nosaltres, però, amb lleialtat, va funcionar".

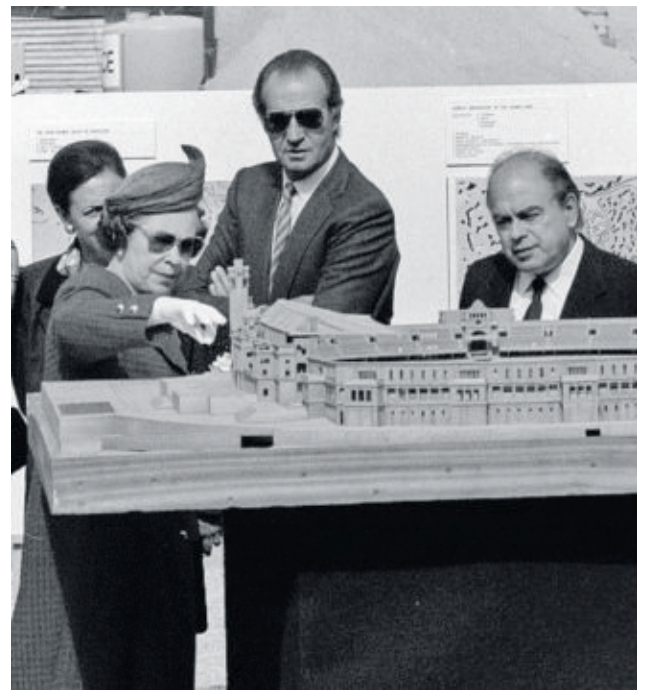
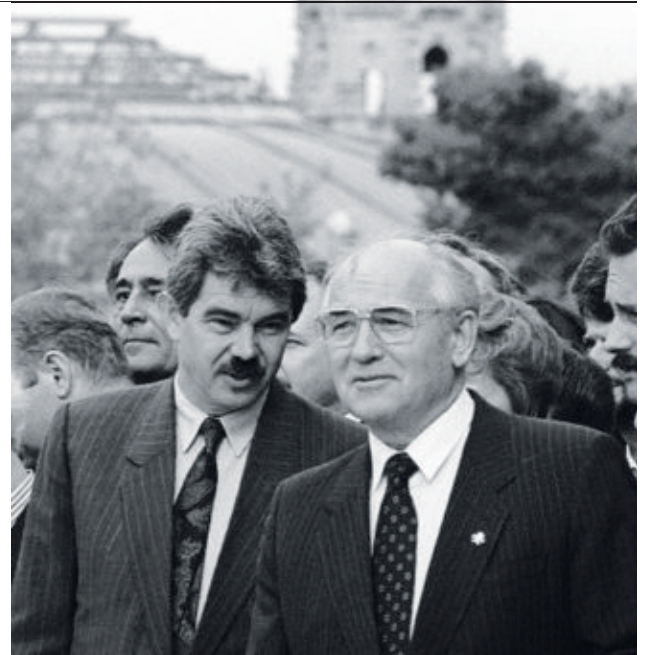
La predisposició del Govern central no era aliena a altres factors com la presència d'un bon grapat de ministres –entre ells, l'exalcalde Narcís Serra– i alts càrrecs catalans en l'Administració central. La xarxa funcio-

nava. I hi havia encara un altre factor que incumbeix, encara que no exclusivament, el costat muntanya de la plaça Sant Jaume, la Generalitat. Jordi Pujol, recorda Jesús Conte, que va ser el seu cap de premsa durant alguns anys, no era només el representant de Catalunya, sinó que també era el líder d'un partit fort que assegurava l'estabilitat dels governs centrals.

Quid pro quo. Quan el 1996 es va plantejar la possibilitat que Espanya podia quedar enrere en la integració a l'euro, Pujol es va entrevistar, un per un, amb Kohl, Chirac, Ruud Lubbers i Prodi per persuadir-los que la decisió d'Aznar d'entrar en l'euro en igualtat de condicions *caigués qui caigués*, anava molt de debò. Després, en el segon mandat d'Aznar, i malgrat els bons oficis del ministre Josep Piqué, tot canviaria.

En ocasions, Maragall també exercia aquesta diplomàcia informal. Roig recorda que el 1988 es va reunir amb Bush i, per encàrrec de Narcís Serra, va provar de fer-li entendre per quina raó Espanya no podia renovar íntegrament els acords que Franco havia firmat per asentar les bases americanes a Espanya.

Tenien alguna cosa a dir i alguna cosa a fer. Aquesta lògica va portar Pujol i Maragall per mig món. Pujol, que a un passatge de les seves memòries s'evoca a si mateix com un *representant de comerç*, va triar com a primer viatge oficial una expedició al Japó. La decisió d'explicar-se, com més lluny millor, incorporava un missatge implícit

Davant les cancelleries, Pujol era el president català i el líder d'un partit que donava estabilitat a Espanya

SALVADOR SANSUÁN

Mandela
 Va ser a Barcelona el 1992; la seva experiència a

l'Estadi Olímpic va inspirar l'impuls de l'equip de rugbi sud-africà, l'Springboks

Gorbtxov
 El 28 d'octubre del 1990 el president de l'URSS va ser a Barcelona; hi tornaria el 1994

Elisabet II
 La reina va visitar Espanya l'octubre del 1988; va ser rebuda a Barcelona per Maragall i Pujol

explica bé aquesta voluntat. L'organització dels Jocs Olímpics del 1992 van certificar el seu èxit.

Les visions de Pujol i Maragall eren alhora confluents i rivals. I aquesta rivalitat anava més enllà de la mateixa Catalunya. Tots dos van pugnar per liderar el moviment regional i local europeu sobre el mateix principi: la subsidiarietat. Pujol des de l'Assemblea de les Regions d'Europa. L'expresident acabaria presidint-la en competència amb un altre candidat espanyol, Manuel Fraga Iribarne. Maragall, anys més tard, presidiria un organisme hereu de l'Assemblea, el Comitè de les Regions, en representació dels poders locals. Pot retreure's a aquest relat

a la societat catalana: l'ambició. També l'ambició va portar Maragall per mig món, però tenia una altra naturalesa. A la seva manera, sempre singular; l'alcalde de Barcelona volia que la seva ciutat fos un actor influent en el que passava al món, convençut que aquesta estratègia només podia reportar avantatges a la ciutat que governava. Convertir Sarajevo, sotmesa al foc dels francotiradors serbis, en el districte 11 de Barcelona

15 Enero, 2023

JULIAN MARTIN/ARAMIS / EFE

E. ABAD / EFE

les característiques paralitzants de la nostàlgia. De temps passat i millor. Però aquesta perspectiva amaga o, potser millor, no permet copsar en la seva dimensió el que realment significava rebre tothom a Barcelona.

John Carlin, al seu llibre *El factor humà*, explica com Nelson Mandela li va raonar que la idea de fer servir l'esport –el rugbi– per reconstruir la cohesió del seu país, Sud-àfrica, dramàticament escindit, es va inspirar en el que va sentir, dempeus, a les grades de l'Estadi Olímpic de Barcelona on veia vibrar a l'unison tot el públic. Ja coneixen la història que es convertiria després en la pel·lícula *Invictus*. Aquesta fantàstica epopeia va començar en una Barcelona oberta al món.●

La delegada del govern espanyol a Catalunya, Maria Eugènia Gay, ahir a la roda de premsa. ■ J.P.F

“Ara per ara” la policia no es mou de Via Laietana

■ Maria Eugènia Gay diu que la prefectura continuarà al seu lloc

Jordi Panyella
 BARCELONA

La frase textual és: “Ara per ara continuarà.” La seva autora és Maria Eugènia Gay i el subjecte de la frase és la prefectura superior de la policia espanyola a la Via Laietana de Barcelona. Interpel·lada per aquest diari, la delegada del govern espanyol a Catalunya es va pronunciar ahir per primer cop de forma pública en el debat sobre el futur de la comissaria policial i va donar a entendre que no es mourà de lloc, si més no “ara per ara”.

La delegada va defensar la presència de la policia espanyola al centre de la ciutat i va remarcar que es tracta d’un “cos democrà-

tic que fa una funció de seguretat”. Maria Eugènia Gay va destacar “el compromís ferm” del govern que representa amb la “memòria democràtica” recordant l’aprovació recent de la llei que du aquest nom.

Precisament aquesta llei és a la qual fa referència un escrit presentat per la Comissió de la Dignitat al Ministeri de Cultura en relació amb un expedient obert per resoldre si l’edifici es declarat bé d’interès cultural amb la condició de lloc històric. Va ser la mateixa Comissió de la Dignitat la que va instar a fer aquest expedient, primer demanant-ho a la conselleria de Cultura i després traslladant la proposta al ministeri, perquè l’edifici és de titularitat estatal. ■

18 Enero, 2023

La Generalitat espreme el pols per la comissaria de Via Laietana

El Govern català busca vies, de forma «pública i discreta», per reconvertir la direcció de policia en un espai de memòria de les víctimes del franquisme ● El Ministeri de l'Interior assegura que la cessió de l'edifici «no està sobre la taula»

Ferran Nadeu

SARA GONZÁLEZ
 JUAN JOSÉ FERNÁNDEZ
 Barcelona / Madrid

«Era com entrar en un forat negre. Tu sol davant el poder de l'Estat franquista i la policia. Vaig perdre la noció del temps a la cel·la, ni tan sols sabia quants dies havien passat. Cada quatre hores, era torturat físicament i psicològicament». És el relat del que va patir Carles Vallejo a Via Laietana 43, la ubicació de la Prefectura Superior de Policia. Va ser detingut el 17 de desembre de 1970 per organitzar les comissions obreres de la Seat i el malson va durar 20 dies. La seva ha sigut la primera querrela que s'ha presentat per crims de lesa humanitat des que es va aprovar la nova llei de memòria històrica, una iniciativa que s'emmarca en l'ofensiva perquè la comissaria que va ser epicentre de tortures a Barcelona durant el franquisme es reconverteixi en un espai de «veritat, justícia i reparació».

Tant la Generalitat com l'Ajuntament de Barcelona encapçalen aquesta reivindicació que ve de lluny i que no cessa per la tenacitat durant dues dècades de les entitats memorialistes, que just dijous passat van obrir una nova via legal per reclamar que es traspassi i deixi de ser d'ús policial. Tanmateix, per ara no hi ha hagut un gest del Govern per cedir l'edifici més enllà d'alguna declaració d'intencions enmig de negociacions de pressupostos en les quals el vot d'ERC era determinant. Tot i així, el Govern continua esprement totes les vies, «públiques i discretes», segons fonts del ma-

Obres a la Via Laietana de Barcelona a l'altura de la comissaria de policia.

teix Executiu, per aconseguir aquest objectiu que topa amb l'oposició, especialment, del Ministeri de l'Interior que dirigeix Fernando Grande-Marlaska.

La Direcció General de la Policia no donarà «de cap manera» un vistiplau a una hipotètica cessió de la seu de la Direcció de la Policia Nacional a Barcelona per convertir-la en centre didàctic de

memòria històrica, asseguren fonts de l'alta cúpula policial consultades per EL PERIÓDICO. Aquestes fonts descarten fins i tot haver estudiat cap resposta a l'exigència del govern municipal d'Ada Colau, reformulada novament per ERC el 16 de desembre amb una moció dirigida a la mesa del Parlament que es va tractar sis dies després.

És igual de rotunda a Interior la negativa a entregar l'edifici de Via Laietana a la Generalitat o a l'ajuntament per convertir-lo en «centre de memòria, dignitat, democràcia, informació, divulgació i reparació de les persones víctimes de la dictadura franquista», com deia la moció d'ERC, subscrita el 22 de desembre pels comuns, Esquerra i Junts. De fet, en

el ministeri que dirigeix Marlaska despatxen l'assumpte responent a la pregunta d'aquest diari: «Aquest tema no està ni ha estat sobre la taula».

La pressió política des de Catalunya va en augment. «Treballarem per convertir la Prefectura Superior de Policia de Via Laietana en un centre d'interpretació de la memòria i denúncia del fran-

«Treballarem per convertir la Prefectura Superior de Policia de Via Laietana en un centre d'interpretació de la memòria i denúncia del franquisme»

PERE ARAGONÉS
PRESIDENT DE LA GENERALITAT

«La comissaria de Via Laietana és un espai en què diverses generacions de policies contribueixen a enfortir la democràcia»

RAFAEL PÉREZ
SECRETARI D'ESTAT
DE SEGURETAT

CONTEXT
ANDREU CLARET

Via Laietana, 43

Els que estàvem compromesos en l'acció contra el franquisme sabíem que aquella comissaria havia sigut la casa dels horrors

Visc a prop de la Via Laietana i sovint em toca caminar per davant del número 43. No puic fer-ho sense que la mirada se me'n vagi a l'edifici de la comissaria. Sempre faig un cop d'ull al carreró on va parar la lletera fa molts anys (així anomenàvem les camionetes de la policia franquista), ens van fer baixar i ens van portar als calabossos, amb identificació i sessió d'intimidació prèvies. Cada un en una cel·la. Al primer que van cridar va ser el José, fill d'un guàrdia civil i el més decidit de tots nosaltres. Ens havien agafat cantant cançons contra el caudillo al vestibul de la facultat i volien saber qui ho havia organitzat. Amés, algú havia repartit octavilles amb una caricatura del capità general, Alfonso Pérez Viñeta, anomenant-lo *Pérez-Puñeta*, i l'home estava indignat. Nosaltres no teníem res a veure amb els pasquins, però algú havia de carregar el bot. Al cap d'unes 10 hores va tornar el José. Van haver d'ajudar-lo a baixar la sinistresa escala que anava dels calabossos als despatxos perquè no s'aguantava dret. Al cap de poc temps se li van posar els testicles i el costat dret negres com el carbó de la pallissa que li havien clavat. Això era, llavors, Via Laietana, 43.

SENSE AIXECAR LA VEU. Als policies de la brigada política social no els feia falta aixecar la veu. Els que estàvem compromesos en l'acció contra el franquisme sabíem que aquella comissaria havia sigut la casa dels horrors. Els més joves havíem sentit parlar de les tortures que van infligir a Tomasa Cuevas, militant del PSUC, en els anys del primer franquisme, quan el comissari a càrrec dels interrogatoris era Pedro Polo. La senyora Cuevas va passar dos mesos prostrada al llit. Polo se'n va anar i van arribar els germans Creix. Van detenir antifranquistes a tort i a dret. Van maltractar obrers, estudiants i intel·lectuals. Alguns amb prou gosadia, com el poeta Pere Quart, per dir-li a un d'ells: «Creix, però no et multipliquis». Manuel Vázquez Montalbán, que també va passar per les mans d'aquells malànimes, els anomenava «professionals de la humiliació». Es referia, sobisc, al fet que els mètodes van anar guanyant en sofisticació sense perdre en brutalitat, després del viatge que Antonio Juan Creix va fer als EUA per perfeccionar interrogatoris.

Un dia, no fa gaire, em vaig acostar a un dels policies que munten la guàrdia i li vaig preguntar per un carrer. Es va posar una mica rigol, però em va dir, amablement, que anés al bar de la cantonada perquè ell no ho sabia. Jo necessitava fer-ho per assegurar-me que els temps són d'altres. Puc comprendre que el noi, que deuria tenir la meua edat quan jo vaig passar 72 hores molt desagradables en aquella comissaria, s'indigni al veure que hi ha qui l'equiparava amb els que van torturar Tomasa Cuevas. Espero que ell entengui, també, que hi hagi qui vulgui fer d'aquell edifici un lloc de memòria. No per «fer fora la policia espanyola», com pretenen els independentistes, sinó per recordar, i, explicar als joves el que va passar en aquell edifici mentre els Polo i els Creix executaven les ordres de Franco. ■

■ Andreu Claret, periodista i escriptor, membre del Comitè Editorial d'EL PERIÓDICO.

quisme», va dir el president Pere Aragones en el seu primer debat de política general a finals de setembre del 2021. El 23 de desembre passat, amb els vots dels Comuns, ERC i Junts –el PSC es va abstenir–, l'Ajuntament de Barcelona va subscriure una petició per a la qual fins i tot l'actual gove municipal ja té un projecte esbossat sobre com seria el futur museu. I el Parlament va aprovar en l'últim ple de l'any una moció impulsada pels republicans en què reclamava a l'Estat el traspass de la titularitat de la prefectura. La primera vegada que aquesta institució va sol·licitar formalment la resignificació de l'edifici va ser l'octubre del 2013.

Els referents del Departament de Justícia, amb Gemma Ubasart al capdavant, són el centre de documentació a l'edifici que va ocupar la presó Stasi, a Leipzig, o el museu Topografia del Terror de Berlín, així com el Museu Sítio de Memòria ESMa de Buenos Aires, perquè compleixen amb els principis del dret internacional i els drets humans. «Treballarem amb aquesta idea en l'horitzo per propulsar-la conjuntament amb el Govern català, el de Barcelona i l'estatal», asseguraren des de la conselleria. Recorden, de fet, que la comissió d'Interior del Congrés va aprovar el juny del 2017 una proposició no de llei per transformar la prefectura i que tots els partits, excepte el PP, van votar-hi a favor. També el PSOE, que en aquell moment estava a l'oposició. «Ara, amb la llei de memòria és un bon moment per plantejar aquesta qüestió i no s'entendria cap reticència», insisteixen des del Govern.

La querrel·la interposada per Vallejo, amb el suport d'Òmnium Cultural, Irídia i entitats memorialistes, és contra sis membres de la policia de la dictadura, entre ells el comissari Vicente Juan

Creix. Està a expenses de si s'admet a tràmit i el 10 de febrer té una citació judicial. Calcula que alguns de la desena d'agents que van participar en les tortures que va patir podrien ser encara vius i, per tant, ser identificats. La llei de memòria estableix que els crims de lesa humanitat, el genocidi i la tortura no prescriuen i contempla la creació d'un fiscal de drets humans i memòria que ha d'impulsar la investigació de crims del franquisme.

Però en el ministeri resten importància a la revifada reclamació catalana: «Aquesta petició fa 20 anys que es fa i s'utilitza quan

el seu cop de porta sense perjudici que altres braços del Govern poguessin mantenir altres contactes. L'equip del ministre Grande-Marlaska no preveu que li demani la cessió un altre membre del gabinet. Feta la consulta sobre si el titular d'Interior ha hagut de respondre a preguntes sobre aquest assumpte d'un col·lega del Consell de Ministres, a Interior responen: «Aquesta vegada no».

El mapa del Cadastre diu que en el número 43 de la Via Laietana s'aixeca un edifici classificat com a «singular», que es va construir el 1929 i que té el seu baix, el seu entresol i les seves cinc plantes i 4.528 metres quadrats construïts dedicats a l'ús públic.

El 1989 l'Estat va abordar l'última gran reforma de l'edifici, i trenta anys després, a l'octubre del 2019, la Societat d'Infraestructures i Equipaments Penitenciaris i de la Seguretat de l'Estat (la firma pública SIEPSE, que fa totes les obres a presons, comissaries i cases quarter de l'Estat) va dissenyar un «projecte de condicionament» de la climatització, electricitat i ventilació d'aquesta seu de la Policia.

Els treballs, sota direcció de l'enginyer català Carlos Zapater Carreras, es van iniciar en un pla d'Interior per modernitzar instal·lacions policials, amb un cost previst de 2.188.825,51 euros, dels quals més de 600.000 es destinaven a aparells d'aire condicionat i més de 300.000 a bombetes modernes per als sostres i interruptors nous a les parets. El pla de modernització abasta fins al 2025. Busca, entre altres objectius, reduir en la mesura possible el consum energètic de l'enorme parc d'edificis de la Seguretat d'Estat. Fonts d'Interior asseguren que «es tornarà a retocar» l'edifici de Barcelona, la qual cosa implica una nul·la previsió de cedir-lo en un futur a curt o a mitjà termini. ■

Concentració davant la comissaria de Via Laietana.

Víctimes i entitats memorialistes assenyalen l'edifici com a «espai de dolor» de la dictadura

convé», diuen. L'octubre del 2021, en un discurs pronunciat a l'Auditori de Barcelona pla de dels Angels Custodis, el secretari d'Estat de Seguretat, Rafael Pérez, va defensar la comissaria de Via Laietana com a espai «en el qual diverses generacions de policies contribueixen a enfortir la democràcia». Les fonts d'Interior verbalitzen

18 Enero, 2023

Carles Vallejo

Víctima de tortures el 1970, el sindicalista reclama «valentia» al Govern del PSOE per «estar al costat de les víctimes» i transformar la prefectura barcelonina en un espai de memòria.

«La comissaria de la Via Laietana és el forat negre de la repressió franquista»

SARA GONZÁLEZ
 Barcelona

Quan va ser detingut el 17 de desembre de 1970 a la porta de casa seva al Poblenou, Carles Vallejo (Barcelona, 1950) portava a la motxilla un poema de Rafael Alberti. «*Ellos serán los seis clavos, los últimos, de esa España que solo sabe de muerte*», deien els versos de l'escriptor andalús, membre de la generació del 27, pels sis joves bascos condemnats a mort per Franco en el procés de Burgos. Per ells i per formar part de l'organització de les comissions obreres de la Seat, va ser detingut, torturat a la comissaria de Via Laietana i condemnat per «propaganda il·legal». Transcorreguts 52 anys, i d'acord amb l'aprovació de la nova llei de memòria històrica, Vallejo, que presideix l'Associació Catalana d'Expresos Polítics del Franquisme, ha presentat una querrel·la per crims de lesa humanitat, una acció que forma part de l'ofensiva per posar fi a la impunitat i aconseguir que la prefectura de la Policia Nacional a Barcelona es transformi en un espai de memòria.

— **¿Què significa per a vostè la comissaria de la Via Laietana 52 anys després d'haver patit tortures en aquest centre?**

— És el forat negre de la repressió del franquisme. Dins de la topografia del terror de Barcelona, és el punt més transcendental on s'exercia la tortura sistemàtica als antifranquistes. Jo era un treballador de la Seat amb consciència social i democràtica i vaig intentar organitzar el sindicalisme, que estava prohibit. Les conseqüències van ser la detenció, les tortures i les condemnes.

— **¿Com va anar la seva detenció?**

— Em van venir a buscar a casa quan anava a treballar. Se'm van tirar a sobre tres persones i vaig imaginar de forma immediata de què es tractava. Vaig intentar córrer, però em van atrapar i va començar el malson, els maltractaments amb puntades de peu i cops durant tot el trajecte fins a la Via Laietana. Quan em van detenir, portava la motxilla amb l'entrepà, les claus de casa, els documents i el que ells anomenaven propaganda clandestina, que eren en realitat un poema de Rafael Alberti.

— **Quan va veure que entrava a la comissaria de la Via Laietana, ¿era conscient que aquell episodi duraria 20 dies?**

— Ho veia venir perquè s'havia decretat l'estat d'excepció pel Procés de Burgos. No era ingenu, sabia el risc que assumia. En la normalitat de la dictadura les detencions eren de 72 hores, però no estàvem preparats per a detencions indefinides. Estàs en la penombra, no saps si és de dia o de nit, no tens rellotge ni contacte amb ningú de l'exterior. Perds la noció del temps. Dels cops, tenia tota la zona de la panxa negra i els era igual perquè tenien la complicitat dels metges forenses.

— **¿Quin impacte va tenir aquest episodi en la seva vida?**

— M'ha marcat el destí. Em van acomiadar de la Seat per incompareixença, perquè vaig anar a la presó. Després dels 20 dies a la comissaria, vaig estar sis mesos a la Model. Em van tornar a detenir el novembre del mateix any i vaig estar a la presó un mes més. Davant la petició del fiscal, més de 20 anys per propaganda i associ-

Carles Vallejo, davant de la comissaria de la Via Laietana, el 4 de gener.

«Ningú ha mirat d'atendre les seqüeles psicològiques de la tortura; en altres països, sí»

«Hi ha gent que continua sense poder passar-hi pel davant o que sent una gran angoixa al fer-ho»

ació il·legal, el gener del 1972 me'n vaig anar a l'exili, primer a França i després a Itàlia, fins al 1976. Vaig tornar amb l'indult que es va decretar aquell any. Els que passem per la comissaria de la Via Laietana patim conseqüències de tot tipus. Ningú s'ha preocupat d'atendre les seqüeles psicològiques de la tortura, cosa que en altres països democràtics s'ha fet.

— **¿Per què creu que, si ja es va transformar la Model en espai de memòria, costa tant que passi el mateix en el cas de la prefectura?**

— No entenc que un govern d'esquerres, un Govern del PSOE, es mantingui sord a la reivindicació del que és un espai de dolor. No pot ser que un edifici de memòria del dolor dels demòcrates que lluitaven contra la dictadura continuï sent avui un espai policial. No es pot comparar la policia franquista amb l'actual, però si volen que aquesta comparació no sigui fàcil, la millor manera és marxar d'allà. Els primers a estar incòmodes en

aquest lloc haurien de ser els mateixos professionals.

— **¿Què espera de la denúncia presentada per crims de lesa humanitat?**

— Fins ara no n'ha prosperat cap. Però en la nova llei de memòria hi ha esquerdes per intentar que tiri endavant. La llei declara il·legals i il·legítimes les condemnes soferentes i això hauria de ser un element més perquè la querrel·la prosperi. Ho sabrem a mitjans de febrer.

— **¿Què li demana al Govern de Pedro Sánchez?**

— Jo sé que estan incòmodes i que en el fons voldrien acabar amb aquesta patata calenta una vegada per sempre. El que no entenc és aquesta por a certs estaments policials i de la dreta política i mediàtica. S'ha de tenir la valentia de demostrar que s'està de part de les víctimes i la millor manera de fer-ho és traspasar la comissaria de la Via Laietana d'ús policial a ús memorial. Seria un gest de valentia i no de feblesa.

— **¿Ha parlat amb els socialistes d'aquesta qüestió?**

— Sí, estan en una situació molt incòmoda. Formaven part de la cultura antifranquista i provenen d'una cultura democràtica. La millor manera és fer el salt ja i acabar amb aquestes reticències i aquestes pors. Serà una manera de fer cultura democràtica en un moment d'autèntica involució a Europa i al món. Les noves generacions han de conèixer el passat i el sacrifici que va ser lluitar per les llibertats que avui disfrutem, perquè ningú ens les ha regalat.

— **El despatx de l'associació que presideix és a escassos metres de la prefectura. ¿Què pensa cada vegada que hi passa per davant?**

— No hi he tornat a entrar perquè no ens deixen fer-ho. En la querrel·la vam demanar visitar-la com a element pericial i testimonial. Necessito anar a veure-ho per recordar el que em va passar fa més de 50 anys. Per a mi passar-hi per davant va ser un tabú durant molts anys i hi ha gent que continua sense poder fer-ho o per a qui és una angoixa. Jo aquest grau l'he superat, però cada vegada que passo per allà em ve al cap tot el que vaig viure al seu interior. Hi ha gent que no ha parlat i que encara porta el patiment en silenci. Els pocs que ens atrevim a explicar aquesta experiència ens veiem amb el deure i l'obligació de fer-ho en nom dels que no poden o no han pogut fer-ho perquè ja no són aquí. ■

▶ 16 Enero, 2023

Imatges de Ricard Cugat del patrimoni que s'exposarà al Museu del Treball de la Fabra i Coats.

DAVID GARCIA MATEU
 Barcelona

Una nau a la Fabra i Coats de Sant Andreu allotja 2.100 relíquies industrials que donaran forma al futur Centre d'Interpretació del Treball i la Ciutat de Barcelona

Joies històriques de Barcelona

El passat industrial de Sant Andreu, en vies de tornar-se present. Darrere dels reixats de les obres per transformar la nau F de la Fabra i Coats en el futur Centre d'Interpretació del Treball i la Ciutat de Barcelona s'hi amaga un magatzem ple d'història. És aquí on Amics de la Fabra i Coats, entitat que agrupa 600 treballadors d'aquest recinte, salvaguarda tot el material industrial que els propietaris de la societat fabril els van regalar.

Un total de 2.100 peces documentades que van ser recopilades per l'antic cap de manteniment i actual president d'Amics, Pere Fernández. «Quan la fàbrica va tancar l'any 2006, la nostra il·lusió era muntar un museu amb totes aquestes peces», assenyala. Un somni que començarà a agafar forma aquest any amb un espai d'exposició i una vintena de peces.

Entre totes les altes i extenses prestatgeries del magatzem s'hi amunteguen un munt d'artefactes, màquines i aparells. La benvinguda al foraster la dona una bobinadora industrial. «Com aquesta hi havia 417 màquines a tota la fàbrica», recorda Fernández, que va començar a treballar a la casa de les filatures amb 14 anys. «Tot el material que s'ha guardat ha tingut un ús molt intens», testifica la conser-

vadora i restauradora de béns culturals Aitana Valderrama. La raó: «Són peces amb molts anys, per la qual cosa tenen impregnats molts greixos, ceres i olis.»

«El carretó va ser la primera peça que vaig restaurar i em vaig trobar amb fins a tres mil·límetres de greix, pols i brutícia; va ser molt difícil de netejar, tot i que al final vaig decidir conservar les empremtes dactilars que va deixar un treballador sobre el manillar», afegeix Valderrama. Segons els seus càlculs, dedicarà prop de tres mesos a restaurar les primeres 21 peces que el Museu d'Història de Barcelona (MUHBA) ha decidit que s'exhibeixin en primera instància. Una tasca que sempre fa amb el seu epi de protecció (mascareta antipartícules inclosa): «Els objectes metàl·lics

es troben en un estat d'oxidació molt exagerat i alguns contenen fins i tot pintures que avui ja sabem que són ultratòxiques».

Una colònia industrial

S'ha de tenir en compte que la nau no només guarda material industrial, sinó també tota mena d'artefactes que ajuden el visitant del segle XXI a submergir-se en les grans companyies de principis del XX. «Aquí no hi havia cap servei externalitzat com passa ara; no hi entraven professionals de fora: la Fabra i Coats tenia els seus propis paletes, fusters, litògrafs... fins i tot tenia el seu propi cos de bombers, amb 33 professionals dividits en tres torns», explica Fernández mentre mostra a EL PERIÒDICO els dos carros d'extinció de focs. El més

gran, dotat d'una escala que arribava fins a les plantes més altes, «serà restaurat i cedit als Bombers de Barcelona perquè l'exhibeixin al seu espai del carrer de Lleida, perquè aquí no hi cap». Respecte al més petit, «pròximament es restaurarà i segur que el tindrem a punt per treure'l a passejar amb un ase durant els Tres Tombs de Sant Andreu de l'any que ve», avança.

«El nostre objectiu no és que aquestes peces serveixin per ensenyar què s'hi feia aquí, així sense més ni més, sinó per mostrar el fet que la mateixa fàbrica va ser propulsora d'aspectes socials que no s'aplicaven enlloc més», destaca l'extreballador. La Fabra i Coats va decidir «avançar-se a l'Estat a l'hora de garantir als treballadors unes proteccions socials; des de la

setmana de vacances pagades fins a la pensió de jubilació», afegeix. El 1940 fins i tot s'arribaria a inaugurar una casa bressol que servia com a escola bressol per als fills dels 5.000 treballadors (fins al 80% eren dones).

En aquest sentit, l'aparell que millor podrà representar l'esmentada empara social és el respirador manual que Valderrama restaurarà durant les pròximes setmanes. «Aquesta és una de les peces més antigues que tenim, la utilitzaven els metges de la Fabra per reanimar els treballadors que perdien el coneixement», afegeix l'antic cap de manteniment. «No només hi havia bombers, la fàbrica també comptava amb el seu propi personal sanitari», detalla mentre recobreix amb una lona el mecanisme mèdic i alhora desvesteix el calaix que guarda totes les claus que va arribar a tenir el recinte. «Aquesta, la més gran, era la que obria la porta del carrer», presumeix.

La lentitud barcelonina per habilitar un museu per a aquest tresor fabril mai va fer desistir els extreballadors del seu afany, però sí que els va portar a plantejar-se exposar-lo fora de la capital. «Com que aquí l'ajuntament no ens feia ni cas, fins i tot vam estar a punt d'emportar-nos totes les peces a l'altra Fabra i Coats, la que hi ha a Borgonyà (Osona), però al final es van posar les piles i ara ja tenim les obres en marxa», diu Fernández. ■

En comunitat

L'Arxiu Històric de Roquetes sol·licita la reparació i la catalogació d'una mina d'aigua de Collserola convertida als 80 en berenador.

«Salvem la font de Santa Eulàlia»

Arxiu Històric Roquetes

LUIS BENAVIDES
Barcelona

Diumenge passat, 15 de gener, diverses desenes de veïns de Nou Barris es van concentrar a la font de Santa Eulàlia, un espai natural convertit en un popular berenador de Collserola, per protestar pel mal estat de la mina, resultat de continus actes incívics. L'entitat impulsora de la protesta, l'Arxiu Històric de Roquetes, va enviar una carta a aquest diari compartint la «gran preocupació» que els provoquen «les últimes gamberrades» patides per aquesta font i la falta d'una resposta contundent per part del Consorci del Parc Natural de la Serra de Collserola i el districte de Nou Barris.

La caseta de la mina i els seus bancs han sigut vandalitzats per persones que acudeixen al lloc per fer 'botellon' i fins i tot fogueres. «Fa anys que demanem al Consorci que catalogui aquesta font, perquè ara està totalment desprotegida», sosté Arnaldo Gil, soci i fundador de l'Arxiu Històric Roquetes.

En un dels últims atacs, perpetrat a finals de l'any passat, algun desaprensiu va destrossar la porta de la caseta i va rebentar alguns maons. Va ser llavors quan els veïns van dir prou. No podien continuar tolerar la destrucció d'un espai amb un alt valor natural, patrimonial i sentimental. «Va començar a prendre forma en la dècada dels 80 de la mà d'un grup de veïns que va plantar tota mena d'arbres al seu vol-

Protesta veïnal, diumenge.

tant i va netejar l'interior de la mina, però la neteja i la protecció d'aquest espai no pot recaure en voluntaris, falta una brigada especial del Consorci», remarca Gil, que també insta el propietari de la mina «que la vengui o la cedeixi a l'ajuntament si no pot fer-se càrrec de mantenir-la».

Fonts del consorci que gestiona el parc asseguren a aquest diari que una empresa de neteja realitza «el manteniment d'aquest àmbit cada dimarts», si bé admeten que fins a la font no poden accedir cada setmana. Que només es pugui arribar a peu dificulta aquesta neteja setmanal, però acudeixen sempre que reben avís d'alguna incidència, assegura el cap de servei de Medi Natu-

ral i Territori del consorci, Joan Vilamú, optimista quant al futur de la font per la recent aprovació d'un projecte – amb el suport econòmic dels fons europeus Next Generation – per reformar les fonts de Collserola situades en el terme municipal de Barcelona. En el cas de la font de Santa Eulàlia, puntualitza, hauran de parlar amb la propietat, l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, i seria convenient elaborar amb l'ajuntament un pla de seguretat amb caràcter preventiu. «Els actes vandàlics són freqüents. Botellons, grafitis, barraques, arregles la porta divendres i dissabte torna estar trencada... És un drama continu – prossegueix Vilamú – i els recursos són limitats. ■

► 20 Enero, 2023

Les restes medievals del palau del rei Martí l'Humà quedaran a la vista

Els vestigis s'han descobert al campus de la Universitat Abat Oliba

JESÚS SANCHO
 Barcelona

Just davant de la torre Bellesguard, l'obra d'Antoni Gaudí al barri de Sant Gervasi-la Bonanova, han aflorat les restes medievals vinculades al palau del rei Martí l'Humà. Aquesta troballa s'ha produït durant un control arqueològic arran d'unes obres d'urbanització en el marc d'un pla especial urbanístic i de millora urbana per construir un nou edifici de postgrau i un aparcament de la Universitat Abat Oliba.

Les restes trobades al campus universitari daten dels segles XIV i XV i corresponen a edificacions annexes d'ús agrícola de la residència del monarca, com ara la base d'una premsa segurament per produir oli, tres dipòsits per emmagatzemar el líquid i un forn petit. Una vegada abandonades les estructures medievals durant la primera meitat del segle XV, es van fer una sèrie de reformes que van transformar l'entorn i van ocultar els vestigis. Ara, han aparegut després de la demolició al carrer

MIQUEL GONZÁLEZ / SHOOTING

Les restes de les edificacions medievals, al costat de la gaudiniana torre Bellesguard

des a l'aire lliure, cosa que ha obligat a redefinir el projecte, que es troba en procés de redacció. "Farem algun mur de contenció perquè hi ha uns ta-

lussos que poden ser perillosos i farem unes plataformes perquè circulin els vianants amb arbres i mobiliari urbà", va detallar Miguel Ángel Arredon-

do, del departament de patrimoni i obres de la Fundació Universitària San Pablo CEU. Aquesta actuació es fa sota la supervisió del Departament de Cultura de la Generalitat i del Servei d'Arqueologia de l'Ajuntament de Barcelona.

"Una de les qüestions més interessants és que tradicionalment es pensava que les restes de la residència del rei Martí l'Humà eren sota la torre Bellesguard i, amb aquesta intervenció, tot sembla indicar que no eren tan avall", va explicar Iván Salvadó, de l'empresa Abans Serveis Culturals i coordinador de l'excavació arqueològica. A la finca de Bellesguard, el rei de la Corona d'Aragó va passar-s'hi els últims anys de la seva vida, entre el 1408 i el 1410. Aquí va contraure matrimoni amb Margarida de Prades i també va emetre actes de govern.●

Els arqueòlegs han recuperat dependències d'ús agrícola annexes a la residència del monarca

Bellesguard de la casa del capellà i el parvulari en el marc dels treballs d'enjardinament i ampliació de l'entrada principal del campus. A la part posterior d'on s'està construint l'edifici nou, no s'hi han trobat peces arqueològiques.

La universitat ahir va avançar que conservarà les restes trobades i les deixarà exposa-

MIQUEL GONZÁLEZ / SHOOTING

Els vestigis del palau seran preservats

15 Enero, 2023

R

EL REPORTATGE

Per què el circ del mític guerrer americà va fracassar a la capital catalana? El teatre apunta una hipòtesi

A Barcelona
 El circ de Buffalo Bill del 1889, als carrers Aribau amb Rosselló, amb entrada per Muntaner

Buffalo Bill torna a Barcelona

MAGÍ CAMPS
 Barcelona

Fins al 1998 no es va documentar profusament l'estada de Buffalo Bill amb el seu circ a Barcelona, que havia adquirit aires de llegenda tenint en compte que l'accés a les hemeroteques no era tan fàcil i immediat com ho és ara. I han hagut de passar més de vint anys perquè algú altre acabi de completar les hipòtesis sobre el perquè del fracàs del guerrer americà a la capital catalana. El 1998, al llibre *Aquell hivern... L'espectacle de Buffalo Bill a Barcelona* (Hesperus), Jordi Marill Escudé aporta dades i imatges sobre molts aspectes del que va passar aleshores. Ara és el dramaturg i actor Ramon Madaula qui llança una nova hipòtesi sobre el que va impedir la conquesta del públic català per part d'un guerrer que se les havia hagut amb els indis més valents de l'Oest americà. Corria el mes de desembre del

1889 quan Buffalo Bill va muntar el seu circ a Barcelona. La ciutat dels prodigis vivia un moment d'ebullició i l'alcalde Rius i Taulet, quan va saber que el mític personatge feia una gira per Europa, va enviar un emissari a París perquè l'espectacle de l'Oest Llunyà fes estada a la capital catalana. El cinema dels

Ramon Madaula planteja en una obra les raons que van impedir la conquesta del públic català

germans Lumière i les pel·lícules de l'Oest encara havien de néixer, però Buffalo Bill, aquell pastor de vaques que caçava búfals i que es va guanyar una reputació matant indis, hi va posar la llavor amb el seu xou d'indis i vaquers, *Buffalo Bill's Wild West*, que va ser el primer

gran espectacle de masses, alhora que ell mateix esdevenia el primer famós de la història.

Buffalo Bill (de nom real William F. Cody) i la seva troupe, formada per "dos centenars de pellrogos i cowboys", segons consta a l'arxiu de *La Vanguardia*, a més de cavalls i búfals, es va instal·lar als carrers Aribau amb Rosselló, amb l'entrada principal per Muntaner. L'Eixample dissenyat per Cerdà era encara un descampat. El 15 de desembre del 1889, el diari informava a primera pàgina d'aquest esdeveniment, amb l'entrada general a 1 pesseta i les més cares a 5,10, un dineral en aquella època.

"Però Buffalo Bill, que tenia 50.000 espectadors cada dia quan actuava a Nova York, va punxar a Barcelona", afirma Ramon Madaula. Aquest és un dels fets que va fer que hi comencés a barrinar. "Els de la meua generació vam tenir una influència molt gran del western. Quan era petit, per Reis vaig demanar un

barret de cowboy i unes pistoles, mentre el meu pare recordava que el seu avi havia vist Buffalo Bill a Barcelona, un personatge mític".

Madaula s'ha documentat àmpliament sobre aquesta figura, amb llibres com el de Marill o la novel·la d'Eric Vuillard *Tristes de la terra* (Edicions

Més d'un segle més tard, Jordi Marill va documentar l'estada, que havia adquirit aires de llegenda

62 / Errata Naturae). D'aquesta recerca, neix *Buffalo Bill a Barcelona*, una obra de teatre basada en fets documentats, que l'actor i la periodista Raquel Sans presenten al teatre Goya a partir de demà dilluns.

En la conversa amb *La Vanguardia*, la periodista Raquel

Sans, que va ser corresponsal de TV3 a Washington durant els últims anys d'Obama i l'arribada de Trump, insisteix en el fet vergonyós que "aquell genocidi" esdeingués tan profitós per als interessos nord-americans i que fos blanquejat a través del cinema, de manera que aquí ens ho vam empassar com un entreteniment més. "D'un genocidi en fan un xou", rebla la periodista.

En la recerca, Madaula esbossa una hipòtesi sobre el perquè del fracàs de Buffalo Bill a Barcelona: "Es veritat que va ser un hivern molt fred i que aquella instal·lació, que no era una carpa de circ perquè no tenia sostre, era com un hipòdrom, no hi va ajudar. Però a París o a Roma també hi feia fred i, en canvi, omplia cada dia. També hi havia una important passa de grip. Però jo penso, m'atreveixo només a apuntar aquesta tesi, que el caràcter català hi va fer molt".

Entre la bibliografia que ha consultat l'autor hi ha *Notícia de*

15 Enero, 2023

MIQUEL GONZÁLEZ / SHOOTING

Obra documentada
 L'actor Ramon Madaula i la periodista Raquel Sans presenten 'Buffalo Bill a Barcelona'

En portada
 L'espectacle apareixia a l'edició del 15 de desembre del 1889 de 'La Vanguardia'

Una estrella
 Buffalo Bill, un caçador de bisons, va acabar recorrent Europa amb un circ a final del segle XIX

Indis i vaquers
 Buffalo Bill amb alguns dels guerrers indis que participaven en el seu espectacle

BETTMANN / GETTY

Bill ve a Barcelona, es pensa que triomfarà perquè aquí agraden els toros, i està convençut que el públic estarà encantat amb el seu espectacle. I no va ser així”.

La hipòtesi és versemblant i casa molt bé amb el tarannà català. “De fet –afegeix l'autor–, el circ eqüestre que hi havia a la plaça Catalunya, on es representava una paròdia amb Buffalo Bill com a protagonista, tenia més espectadors que l'autèntic”.

El periodista Domingo Marchena, redactor de *La Vanguardia*, també informava a bastament el 2010 sobre la històrica visita, a partir del llibre de Jordi Solé *Barcelona Far West* (Edicions Pàmies). En el seu reportatge, assenyalava que, a més de la grip, hi havia una passa de còlera i una altra de verola. Justament per aquesta malaltia, dos dels indis de la troupe vam haver de ser ingressats a l'hospital. I també hi explicava que les tendes com la de la foto eren d'atrezzo, perquè Buffalo Bill s'estava a l'hotel Cuatro Naciones de la Rambla.

Madaula va pensar que tota aquesta recerca bé podia tenir forma de peça teatral, i és així com, un cop va tenir una primera versió del text, li va proposar a la periodista Raquel Sans que hi participés. “Ho podia fer una actriu, esclar, però em va semblar que una periodista de debò li esqueia més”, explica l'autor. I Sans respon: “Soc una tastaolletes i els Estats Units, amb totes les seves contradiccions, sempre m'han fascinat. Del que va passar amb els nadius se'n parla molt poc. Vaig llegir els treballs de la historiadora Roxanne Dunbar-Ortiz, de la Universitat de Califòrnia, que és descendent d'aborígens, per entendre l'època en què ens situem”.

Sobre Madaula, Sans refereix: “Ha estat absolutament obert als meus suggeriments i a les coses que, com a periodista, a mi m'encuriosien. M'ha atret, sobretot, el fet de poder explicar una història tan recent i alhora tan oblidada”. Però remarca que l'autoria de l'obra és d'ell i prou, i Madaula especifica que, amb Mònica Bofill, la directora,

A més del fred i la grip, Madaula suggereix el caràcter català com una de les causes del fracàs

li han fet “un vestit a mida”, a la periodista.

“Buffalo Bill es va empenyar que el menystinguessin –continua Madaula– i és per això que, quan al cap d'uns anys va tornar a fer gira per Europa, no en va voler sentir parlar, de Barcelona”, recorda l'actor que li dona vida damunt d'un escenari barceloní, amb sostre i calefacció, tot i que aquest hivern no carda gaire fred. Amb el maslet que llueix, Madaula ha aconseguit assemblar-s'hi: “Però ell era molt més fort que jo”, conclou.

ARXIU FOTOGRAFIC CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

Catalunya, el llibre de Jaume Vicens Vives que analitza amb precisió la història de la societat catalana. Un fragment que Madaula subratlla: “Els catalans som un poble sedentari, no hem sigut mai nòmades ni aventurers. La història real és la dels sedentaris, no pas la dels nòmades; encara que els historiadors facin apologia només dels actes espasmòdics dels guerrers i oblidin la tenacitat, la perseverança i el sacrifici de l'home sedentari, capficat per la seva rutina de la vida, pels seus conreus i els seus afers; de nosaltres ningú en parlarà, però som els que fem els països i les nacions. Els herois les desfan”.

Sembla un fragment escrit expressament per a aquesta ocasió, contraposant l'ànima sedentària dels catalans (el nostre mal no vol soroll) amb els herois com Buffalo Bill. “Les nacions tenen grans herois –continua Madaula–. Als catalans, en canvi, no ens agrada l'ostentació, fer el fatxenda, els aires de grandesa. Ens costa més l'èpica, no ens agraden els herois. Som més de comerciar que no de manar, tot i que també ens agrada el poder, però sense que es noti. Vivim en un conflicte hamletic, però penso que és bo perquè ens enganyem menys. Quan Buffalo

18 Enero, 2023**PUBLICACIÓ**

Joaquim Borràs i Marta Grassot exploren la història de l'Orfeó Català i el seu auditori modernista a través d'imatges singulars i textos concisos.

Un llibre busseja en els orígens del Palau de la Música

MARTA CERVERA
Barcelona

S'han escrit diversos llibres sobre l'Orfeó Català i el Palau de la Música Catalana, però cap com *Palau de la Música Catalana desconegut* (Efadós): Joaquim Borràs, arxivat en cap de l'Arxiu de Barcelona, i Marta Grassot, directora del Centre de Documentació de l'Orfeó Català (CEDOC), penetren, mitjançant sorprenents imatges i textos concisos sobre el seu origen i evolució, a l'edifici modernista de Lluís Domènech i Montaner, Patrimoni de la Humanitat des del 1997.

El volum arrenca amb la fundació de l'Orfeó Català el 1891 pel mestre Lluís Millet i el compositor Amadeo Vives, prossegueix amb la construcció del Palau, la seva seu, inaugurada el 1908, i recorre tots els aspectes més destacats de l'entitat coral i de l'auditori fins a 1975. El més laboriós ha sigut la selecció de les imatges i la recopilació d'informació sobre una sala que va ser el principal centre musical de Barcelona fins a la inauguració de l'Auditori el 1999. «No hi havia gaires fotos de l'etapa inicial, finals del segle XIX i principis del XX. Sí que vam trobar molt material gràfic d'èpoques posteriors, però sense classificar. Ordenar-ho va ser complicat», explica Borràs. Lamenta, per exemple, no haver trobat imatges de l'Orfeó Català cantant a Barcelona

les ordres de Richard Strauss el 1901, ni del concert que el compositor va dirigir el 1908 al capdavant de la Filharmònica de Berlín.

Les fotos permeten descobrir com ha canviat el Palau. Quan es va inaugurar la 'casa dels cants', com la va anomenar Joan Maragall, era més recarregada, amb garlandes de flors a les baranes. Aquesta història desconeguda surt a la llum en una obra que també repassa les cites musicals més rellevants. Destaca, per exemple, que Arthur Rubinstein va ser el pianista internacional que més vegades hi va actuar: 67 vegades.

El Palau ha mantingut el repertori coral, la catalanitat i la connexió internacional al llarg de la seva història. Allà actuaven les figures i orquestres més importants. Va ser la seu de l'Orquestra de Pau Casals i de l'Orquestra Municipal de Barcelona, i va acollir destacades estrenes.

Concert amb barretina

Dels seus inicis, el volum rescata imatges de les primeres sortides de l'Orfeó Català a l'estranger el 1897 per cantar en un concurs a Niça, quan el vestit dels cantors incloïa barretina. Anys després va actuar a París, Roma i Londres. També la creació de l'associacions musicals com Da Camera, que va dedicar concerts a Manuel de Falla, Arthur Honegger, Arnold Schönberg, Anton Weber, Maurice Ravel, Serguei Prokofiev i Igor Stravinski. Tots ells

Construcció de les columnates del Palau de la Música Catalana, a principis del segle XX.

Richard Strauss, Manuel de Falla, Ella Fitzgerald, Von Karajan... Tots van trepitjar l'escenari

van ser al Palau. «No n'hem pogut trobar imatges, llàstima», confessa Grassot.

Tampoc n'hi ha de l'estrena mundial del *Concert per a violí* d'Alban Berg el 1935. De la que sí que hi ha imatges és de l'Orquestra de Pau Casals, desapareguda després de la Guerra Civil. Tenia seu al Palau, però el mestre no era molt fan de l'Orfeó Català, preferia el Gracienc.

El Palau va canviar radicalment

després de la contesa, com reflecteixen les fotos de concerts de les Joventuts Hitlerianes i diferents actes del nacionalcatolicisme. L'Orfeó Català no va poder tornar a cantar en públic fins a 1946, quan va interpretar el *Rèquiem* de Wolfgang Amadeus Mozart, una fita. La celebració del 60è aniversari de l'Orfeó amb la *Missa en si menor* de Johann Sebastian Bach també va esgotar localitats.

Els seus recitals es van convertir en actes massius sota la dictadura de Franco amb l'Orfeó com a símbol de la catalanitat. A la postguerra va disminuir la presència d'artistes internacionals, però hi va haver importants debuts nacionals com els de la soprano Victoria de los Angeles i de les pianistes Alicia de Larrocha i Rosa Sabater. Montser-

rat Caballé va ser una altra de les artistes unides al Palau.

Entre els 50 i els 60, gràcies a una obertura més gran, van tornar els artistes internacionals. El llibre recull, entre d'altres, el debut el 1956 de la soprano Elisabeth Schwarzkopf i el del mestre Sergiu Celidibache el 1958. Aquell mateix any el compositor francès Francis Poulenc va presenciar amb Salvador Dalí Gala la primera audició a Espanya del seu *Stabat Mater*. El violinista Yehudi Menuhin també va fer el seu primer concert al Palau el 1966. El jazz va entrar amb Ella Fitzgerald i Duke Ellington. El 1973 hi van tocar el trompetista Miles Davies i el guitarrista BB King. El 1968 va debutar el director Herbert von Karajan, i el 1970, el violoncellista Mstislav Rostropóvitx. ■

CEDOC / Fons fotogràfic del Palau de la Música Catalana

16 Enero, 2023

La Casa de Correos en 1966, cuando era la Dirección General de Seguridad. / EFE

ANÁLISIS / GUTMARO GÓMEZ BRAVO

Los calabozos olvidados de la Puerta del Sol

Miles de personas pasan a diario por la madrileña Puerta del Sol sin detenerse a pensar qué había en los sótanos del edificio. Nada señala en su exterior, tampoco dentro, que fue la sede de la Dirección General de Seguridad durante la dictadura. La mayoría no lo sabe, no lo identifica y puede que tampoco le interese. Habitamos lugares que guardan historias terribles, símbolos de un pasado oculto, imposible de incorporar a una tradición común. Puede que sea así hasta que exista un verdadero interés, no solo en superar, en olvidar, también en comprender y compartir el ayer como algo necesario, positivo para nuestro presente. Dependerá de lo que hagamos con la gestión de ese patrimonio tan incómodo, ahora que las formas tradicionales de transmisión generacional del relato se han roto por completo.

Hace tiempo que huimos de la historia como de toda responsabilidad heredada; en lugar de despertar interés, queremos transmitir esta pesada carga a los más jóvenes para liberarnos de ella. Pero el pasado tiene una presencia muy distinta para ellos, acorde con la representación visual e iconográfica de su mundo y de su vida. De ahí la importancia de la renovación de los estudios sobre historia, arte y memoria, porque, a pesar de todo, la historiografía no puede ajustarse a nuestras necesidades, ni limitarse a verificar, debe reconstruir los vacíos, encontrar las fuentes del conocimiento perdido, manipulado o tergiversado. Su función se reelabora en cada generación, como muestran la novela *Puerta del Sol* y su estudio introductorio.

El libro apareció en 1959 y fue una de las primeras novelas que discurrían entre los calabozos y los despachos de aquel edificio, "kilómetro cero de la dictadura", y tuvo que publicarse en Argenti-

Hace tiempo que se huye de la historia como de toda responsabilidad heredada

El libro de Ricardo Bastid es una obra sin nostalgia, escrito en pleno desarraigo

na. Su autor, Ricardo Bastid (Valencia, 1919-Buenos Aires 1966), aún desconocido en España, pertenecía a aquella generación perdida en la "sucesión de tragedias" con las que definió Arthur Koestler nuestra Guerra Civil. Novela de no retorno, fue también de las primeras en mirar los estragos del tiempo sin recrearse en lo perdido. Es un libro sin nostalgia y sin culpa, escrito en pleno desarraigo; un drama que conduce a lo más oscuro del ser humano que no trata del exilio, ni tampoco de la guerra. La contienda fue el acontecimiento decisivo en su identidad, dislocada por completo en los años de prisión. Bastid, pintor de vanguardia, fue encarcelado "por actividades clandestinas después de 1939", con todo lo que entonces implicaba la cárcel para cualquier persona y su familia. Aquella experiencia vital le separó de su entorno intelectual, de la novela política, y le llevó lejos de la memoria militante, tanto como de la oficial y la equidistante.

Creador de mundos y eterno estudiante, expresó siempre, como anhelo y necesidad, la búsqueda de uno mismo a través de los demás. Su obligación como superviviente era conservar el paisaje del dolor humano, moldear recuerdos rotos y compartirlos con miles de personas. Un drama uni-

versal compuesto por víctimas de la violencia del siglo XX, que iba más allá del umbral de la tragedia española. Sacó del olvido a refugiados, fusilados, exiliados de todas partes del mundo. No buscaba conmover sino inquietar. Su mayor logro fue denunciar como pocos las torturas, las cárceles que "se tragaban a un pueblo", (Miguel Hernández, *El hombre acecha*), mostrando el sistema de la violencia y el sufrimiento.

Publicada por la editorial Losada en la colección de novelistas de España y América, *Puerta del Sol* diseccionaba en capas la voz del exilio interior. La biográfica, con una mirada ordenada y feliz sobre la infancia y, la imaginaria, a través de la selección de acontecimientos que salvamos del olvido. Llegaba así a la clave generacional, al puzle de la memoria colectiva, mucho antes del bum de la novela sobre los derrotados y perseguidos. 60 años ha tardado en publicarse en España, y ha sido en su Valencia natal, donde tanto tiempo pasó escondido. Gracias al esfuerzo y al estudio sostenido de Óscar Chaves y de Pablo Allepuz, que han centrado su trayectoria en estudiar el universo de artistas que pasaron por las cárceles franquistas. Lo hacen mirando de frente al público, en lugar de encerrarse en una estética inalcanzable, muchas veces idealizada, como la del propio exilio.

Su estudio aporta documentación policial, judicial, las denuncias que cercaron a su autor, pero no se limitan a reproducir ese contexto. Es el mejor ejemplo de cómo una nueva generación aborda la misión de recuperar aquella España subterránea que siguió viviendo y creando a pesar del miedo. Forman parte de su legado, con trabajo, rigor, universalidad y sin lecciones morales.

Gutmaro Gómez Bravo es historiador.

16 Enero, 2023

A la recerca de l'“Infanta María Teresa” (i 2)

GUILLERMO CERVERA

<p>PLÀCID GARCIA-PLANAS TEXT</p> 	<p>GUILLERMO CERVERA FOTOS</p>
---	---

Illa del Gat (Cat Island, Bahames)

Té ànima de guerra un vaixell que, com el de l'almirall Cervera el 1898, no volia anar a la guerra?

Tots els vaixells tenen ànima

“La vida llisca estúpida, solia dir el meu avi”.

Amb en Jerry lliscant la seva barqueta per segon dia cap a les restes de l'Infanta María Teresa, en Guillermo prepara la càmera subaquàtica i em parla del seu avi, contraalmirall. Recorda un dia difícil en què, en comptes d'esbronar-lo, li va llegir un poema.

La guerra, com la vida, també llisca estúpida. I aquí, submergida i envellida, llisca com una poesia. És la bellesa d'un creuer de guerra implosionat fa més d'un segle i embolcallat en la calma que deixa el pas recent d'un huracà tropical de categoria 4: l'oceà està exhaust i l'aigua és diamant.

L'últim vaixell insignia enfonsat de l'imperi espanyol sembla el ventre d'una antiga fàbrica escampada entre esculls: va ser construït a les drassanes

bilbaïnes del Nerbion, el 1890, quan la revolució industrial ja modelava contundent els vaixells de guerra.

Aquests ferros són un mapa-mundi enfonsat. Quan estaven units i flotaven, van presenciar l'obertura del canal de Kiel a Alemanya, van assistir a la inauguració del monument al general Grant a Nova York i van participar en la revista naval en honor a la reina Victòria a Anglaterra. Ara estan en una eterna revista naval en honor al líquid oceànic que l'amortalla. O

és al revés? És incert qui honra qui.

“Tots els vaixells tenen ànima”, afirma Pascual Cervera Arango, besnet de l'almirall. “I afegeix- els vaixells de guerra tenen ànima de guerra”.

Quina ànima de guerra té un vaixell que no volia anar a la guerra? A aquella guerra.

Bussejar les restes de l'Infanta María Teresa a pulmó és, essencialment, sentir la solitud radical que va sentir el seu almirall, Pascual Cervera Topete. Va sortir del port de Santiago de

Cuba a perdre, i ho sabia. Era contrari al combat. A aquell combat.

“Surti V.E. immediatament”. Va ser l'última i seca ordre de combat que va rebre de Madrid, i l'ordre, amb tota la sequegat, continua impregnant cada fragment de les restes.

Bussejant, em pregunto quina part d'aquest metall definia l'espai essencial del creuer. No eren les calderes. Ni els canons. Era la cambra de l'almirall, on es va passar sense dormir la nit del 2 al 3 de juliol del 1898. L'espai

que sintetitza la distància entre el que és útil i inútil, el que és real i irreal, la vida i la mort.

Vuitanta-un marins espanyols van morir entre aquests ferros el matí del combat, i catorze van acabar morint dies després. L'almirall va resultar ferit. Un total de 357 homes van morir als sis vaixells de l'esquadra de Cervera.

Només va morir un marí dels Estats Units.

Quatre mesos després, quan es va enfonsar a Cat Island, mentre els vencedors el remolcaven cap als Estats Units com a trofeu, l'Infanta María Teresa ja era un taüt buit.

Ferros per matar i morir que ara nodreixen la vida: mentre bussegem, en Jerry pesca amb un arpó, també aguantant la respiració, dues llagostes i un anfós que viuen arrupits als intestins de l'últim vaixell insignia.

“He descobert un calador!”, dirà més tard en Jerry de les restes del vaixell a l'única botiga d'aliments del nord de l'illa.

El que per a uns és el punt final d'un imperi, per a d'altres és el començament d'un bon àpat.

L'almirall sabia que Cuba ja no era espanyola. Sabia que, en

Continua a la pàgina següent

16 Enero, 2023

A la recerca de l'‘Infanta María Teresa’ (i 2)

GUILLERMO CERVERA

Tornada
 A la pàgina anterior, Guillermo Cervera, descendent de la nissaga naval, en un canó lateral de l'‘Infanta María Teresa’

La natura
 Un inesperat arc de Sant Martí sorgint de la zona on reposen les restes de l'últim vaixell insígnia

GUILLERMO CERVERA

El múscul
 Els EUA haurien atacat avui l'‘Infanta María Teresa’ des de caces com aquest del portaavions ‘Harry S. Truman’

Ve de la pàgina anterior

el fons, no són els exèrcits els que defineixen la possessió.

“Em pregunto si és lícit callar i fer-me solidari d'aventures que causarien la ruïna total d'Espanya –va escriure l'almirall Cervera al ministre de Marina quatre mesos abans del combat–, i tot per defensar una illa que va ser nostra i que ja no ens pertany, perquè encara que no la perdéssim de dret amb la guerra, la tenim perduda de fet”.

La història estava tan perduda que l'estratègia dels Estats Units no descartava bombardejar des del mar ciutats tan llunyanes com Barcelona.

“Closques de nou”, així va definir l'esquadra de Cervera el comandant d'un dels cuirassats dels Estats Units. I bussejant, amb algun esclat de llum, l'Infanta María Teresa sembla un vaixell retallable de paper a la recerca de tisores i goma d'enganxar.

“Cervera no va ser, com n'hi ha que ho pensen, pessimista, sinó extremament realista”,

L'últim vaixell insígnia de l'imperi espanyol sembla el ventre d'una antiga fàbrica escampada entre esculls

“Tot per defensar una illa [Cuba] que va ser nostra i ja no ens pertany”, va escriure mesos abans del combat

afirma Àngel Luis Cervera Fantoni, besnet de l'almirall, doctor en Història i autor d'*El desastre del 98 y el fin del imperio español*, el millor llibre i el més documentat que s'ha escrit sobre l'almirall.

“Era l'únic almirall de la seva època que havia dirigit dues drassanes, Toló i Bilbao, la construcció d'alguns dels vaixells més poderosos de l'armada es-

panyola –recorda Cervera Fantoni–. Era qui més bé coneixia les capacitats i les debilitats de tots els seus vaixells. I tot el que va predir, desgraciadament, es va complir”.

És molt absorbent, il·luminador, observar els peixos tropicals acariciar les set mil tones de desplaçament rebentades, acariciar les restes de les sis calderes de carbó que alimentaven

Em pregunto quins d'aquests ferros formaven la cambra de l'almirall, on es va passar la nit abans del combat sense dormir

Aquestes restes respiren tot el realisme de Cervera i la seva oposició a un xoc naval que ell ja sabia que perdria

dues màquines verticals de triple expansió per propulsar les dues hèlixs.

Els arxius del Museu Naval, al passeig del Prado de Madrid, conserven els plànols de l'Infanta María Teresa, delineat perquè navegues i disparés amb precisió, i observar avui les seves peces submergides és lliscar en la precisió amb què el temps ho desdibuixa tot.

Entre aquests ferros, l'almirall es va vestir de gala, va hissar la bandera de combat –deu metres de llargada per sis d'amplada– i va sortir a envestir el vaixell enemic que tenia més a prop, el *Brooklyn*. El va envestir “mentre es menjava lentament una galeta”, recordaria el seu fill, que era al seu costat.

L'objectiu era protegir els altres vaixells espanyols mentre intentaven burlar-se del setge, i l'Infanta María Teresa va atreure de cop el foc de tota l'esquadra dels Estats Units. Avui, a les pells metàl·liques, és difícil distingir les ferides del combat, les ferides al casc quan el va embarcar perquè deixessin de morir marins o les ferides d'un segle d'onades.

“A l'esquadra de Cervera no hi va haver ni un desertor”, recorda Cervera Fantoni.

Una dada per definir els *impe- ris* que xocaven: aquell combat crucial per a la història d'Espanya va ser presenciat, des de terra i des del mar, per desenes i

Continua a la pàgina següent

GUILLERMO CERVERA

desenes de periodistes dels Estats Units, i no hi havia ni un periodista espanyol.

Què degué sentir Maria Teresa de Borbó i Àustria, infanta que donava nom al creuer de guerra, quan el van derrotar, li van treure el nom i va acabar enfonsat entre esculls? Tenia 15 anys quan va passar.

“Els americans no van deixar anar l’*Infanta Maria Teresa*. Va ser el mateix creuer el que va complir amb la seva obligació i va aprofitar la tempesta per deixar-se anar i autodestruir-se”, afirma Cervera Arango. Com si els vaixells poguessin decidir el seu destí, i els almiralls, no.

Cervera havia estat condecorat per la Primera República i havia incomodat per no haver callat davant la corrupció a l’exèrcit. Després de la guerra, periodistes, congressistes i senadors dels Estats Units li van agrair el tracte que havia donat als marins enemics. I com que la paradoxa és un transatlàntic in-submergible, els últims anys Santiago de Cuba i l’Havana han aixecat monuments a l’almirall

FONT: Google Earth LA VANGUARDIA

Desconstrucció
 A baix, l’*Infanta Maria Teresa* durant la seva construcció. A dalt, desconstruït avui per l’oceà

Cervera, de perfil tècnic, va ser condecorat per la Primera República i va denunciar la corrupció a l’exèrcit

Memòria i paradoxa: Santiago de Cuba i l’Havana aixequen monuments a l’almirall, i Barcelona li treu el carrer

Cervera, mentre que Barcelona ha retirat el nom al seu carrer. La memòria submergida.

Washington va abandonar el vaixell embarrancat i la marina britànica –les Bahames eren seves– va decidir quedar-se’n les restes. El cònsol dels Estats Units a Nassau va protestar. Però, al final, aquest metall implosionat no pertany a cap imperi. Només al tauró que llisca avui entre nosaltres amb mirada de registrador de la propietat planetària: els taurons van aparèixer 200 milions d’anys abans que els dinosaures.

L’últim vaixell insígnia no el va enfonsar cap esquadra enemiga. Tots els vaixells tenen ànima, i a aquesta la va enfonsar el mar.

Bussejar-hi és una inexplicable, gairebé inquietant. La primera platja que Cristòfor Colom va trepitjar a Amèrica va ser a San Salvador, l’illa que hi ha just al sud de Cat Island: l’imperi espanyol va néixer i va morir en aquest mateix punt del Carib.

Va néixer i va morir al Triangle de les Bermudes. ●

17 Enero, 2023

El vaixell perdut de l'almirall Cervera revifa la memòria de la guerra de Cuba

Quatre especialistes reflexionen sobre el redescobriment de l'últim vaixell del 1898

NÚRIA CUGAT TARRIDAS
 Barcelona

“És molt emocionant veure com el retrobament del vaixell permet fer justícia a l'almirall Cervera i entendre més bé què va passar el 3 de juliol del 1898”, ha expressat a *La Vanguardia* Àngel Luis Cervera Fantoni, el besnet de l'almirall que comandava l'*Infanta María Teresa*, l'últim vaixell de l'imperi espanyol a Cuba. Després que aquest diari fes públiques diumenge les primeres imatges de les restes del vaixell a Cat Island (Bahames), les primeres reaccions destaquen la rellevància de recuperar la història perduda al mar i demanen revisar els discursos, de vegades distorsionats, que es mantenen actualment sobre l'almirall i aquesta guerra.

Les noves imatges del vaixell han reactivat un procés de memòria històrica que, igual que el vaixell, havia quedat submergit a les profunditats del mar. “En l'època del desastre del 98, des de la Península s'entenia el record de la guerra com un gran fracàs espanyol”, explica José Antonio Montero, professor d'Història Contemporània de la Universitat Complutense. “Tot i això, ara la població està molt més sensibilitzada amb les crítiques a la colonització i l'esclavitud. Per aquest motiu és molt rellevant que es publiquin per primera vegada les imatges de l'*Infanta María Teresa* en un context com l'actual”, argumenta el professor.

Però els fets històrics explicats en el present sempre corren un perill: que s'expliquin des de l'imaginari actual i es

Un dels canons grans de l'*Infanta María Teresa*

GUILLERMO CERVERA

descontextualitzin completament. “Els fets s'han de situar en la seva època; si no, es perd la qualitat històrica”, afirma Montero. Aquesta és una de les reivindicacions que defensa Àngel Luis Cervera Fantoni, historiador i autor d'*El desastre del 98 y el fin del imperio español*. Segons Cervera Fantoni, la memòria del seu besavi ha patit l'estigma d'una reputació injusta que és fruit de la distorsió històrica. L'alcaldeessa de Barcelona, Ada Colau, va canviar el nom del carrer Almirall Cervera pel de carrer Pepe Rubianes. “La seva justificació va ser que

Cervera va ser un fatxa. D'entre els 57 Cervera que han lluitat al mar, és possible que algun fos fatxa, però el meu besavi sens dubte no ho va ser”, diu rotund Fantoni. A la seva tesi doctoral, l'historiador es va esforçar a desmuntar, “des d'una perspectiva imparcial, totes les besties” que s'han dit del seu besavi.

Segons ha pogut demostrar Fantoni, l'almirall va ser condecorat i ascendit al càrrec de capità pel govern de la Primera República i va treballar d'acord amb els seus ideals polítics. Però la imatge que es manté d'ell

és l'oposada. Per què? “El meu besavi no tenia un cap de relacions públiques”, explica.

Per l'arqueòleg Albert Roig, “aquest reportatge és un treball periodístic de gran rigor i el seu mètode de difusió de l'estat del jaciment és excel·lent”. Gràcies a les imatges inèdites que proporciona, la història que ja coneixem és més atractiva i desperta un nou interès, defensa l'arqueòleg català.

L'acadèmic sempre s'ha mostrat reticent als relats de guerra, ja que “despertem una morbositat de la memòria històrica que no serveix per a res”. És més,

“de vegades desperten sentiments venjatius i humanitzen els actes de guerra. Després ens sorprèn que els desastres de la nostra història es repeteixin”, reflexiona.

Tot i això, en aquest cas “el reportatge ha servit per aportar més rigor al mètode d'investigació del jaciment i, a més, permet plantejar-se noves preguntes sobre un capítol de la història que havia quedat oblidat sota el mar”, subratlla Roig. El redescobriment del vaixell està plenament justificat, defensa.

De la mateixa manera ho entén Enric García, director del Museu Marítim de Barcelona. “La reivindicació de la història de l'*Infanta María Teresa*, igual que la del seu almirall, demostra com som capaços de mani-

“Les imatges permeten plantejar-se noves preguntes sobre un fet històric conegut”

pular el record col·lectiu quan considerem que un fet històric ha estat un capítol fosc d'Espanya”. El director posa en relleu la vida del vaixell naufragat: “Semblava que la seva història havia acabat quan es va enfonsar, però la seva repercussió històrica continua vigent”, defensa. Un dels exemples més clars és la reivindicació de la família Cervera, els descendents directes de l'almirall, que no es rendeixen en el procés de netejar la reputació del capità del vaixell.

“Els esquelets dels vaixells que es troben al fons del mar ens expliquen moltes coses sobre els conflictes passats, però també presents. No s'ha d'oblidar que el mar ha estat i encara és un camp de batalla”, conclou García. Per això, segons el director, s'ha de donar més valor als jaciments marins i no s'ha d'oblidar mai la memòria històrica que guarda el mar.●

Cultura

PENSAMENT

Josep Torres Tribó, el filòsof anarquista de la mentida

Es reedita 'Elogi de la mentida', l'únic assaig de l'autor, mort a les cambres de gas de Mauthausen

ANIOL COSTA-PAU
GIRONA

La filosofia és l'activitat intel·lectual que es mou per amor al saber, és a dir, que reflexiona i pensa amb l'objectiu desinteressat d'acostarse a la veritat. És per això que, a primera vista, el títol de l'assaig *Elogi de la mentida*, del filòsof Josep Torres Tribó (1899-1941), que alaba el privilegi de l'engany per sobre del coneixement, resulta sorprenent i cridaner. El text, publicat el 1928, veu de manera clara del pensament nihilista de Friedrich Nietzsche i formula tesis realment potents i xocants, però marginades per la intel·lectualitat catalana de l'època. Ara, amb el propòsit de redescobrir el valor d'aquesta obra desconeguda, l'editorial empordanesa Cal·lígraf l'ha reeditat.

Torres Tribó, més enllà de ser un dels màxims representants de la filosofia nietzscheana a Catalunya, també va escriure novel·les, obres de teatre i articles periodístics. Era reconegut sobretot per la seva militància anarquista i, igualment, per la seva tasca pedagògica com a mestre republicà. Durant la Guerra Civil va veure's obligat a exiliar-se i, després de passar pel camp de refugiats d'Argelers, va ser empresonat per l'exèrcit nazi i va morir gasejat a Mauthausen.

El principal responsable de la redescoberta contemporània de Torres Tribó és el filòsof Max Pérez, investigador de la Càtedra Ferrater Mora de la Universitat de Girona (UdG) que, fa aproximadament dos anys, mentre consultava la biblioteca personal de Prudenci Bertrana, va topar-se amb el llibre. "En aquell moment desconeixia la trajectòria de l'autor, però, encuriós per l'atreuiment del títol, vaig començar a fullejar-lo i, de seguida, vaig constatar que es tractava d'una obra valuosa, escrita amb una prosa poètica inusual, preciosa i amb idees molt interessants", explica Pérez. Des de llavors, el filòsof, juntament amb Alba Padrós, també investigadora de la Càtedra Ferrater Mora, va iniciar un treball de recerca per analitzar el text i reconstruir la biografia.

El poder de la invenció

Elogi de la mentida, doncs, parteix de les tesis de Nietzsche, que a *Sobre veritat i mentida en sentit extramoral* denuncia la veritat com un construc-

te antropològic carregat d'ideologia i moral coercitiva. Però Torres Tribó dona una volta més al plantejament del filòsof alemany: "Abandona la retòrica profètica i pessimista de Nietzsche en favor d'una escriptura vitalista, plena de metàfores i alegories, que celebra la superioritat de la mentida com una forma d'invenció i art", argumenta Pérez. Així, en l'assaig, la mentida no és un llast ni un greuge que augura la fi del món i reclama l'arribada del superhome, sinó un enorme ventall de possibilitats per crear bellesa i generar nous significats i, així, gaudir i donar valor a la vida.

01. Dibuix sobre Josep Torres Tribó, de Mercè Ribà.
02. Exemplars d'*Elogi de la mentida*. CAL·LÍGRAF

Anarquisme i amor lliure

I aquestes tesis d'herència nietzscheana, en efecte, van tenir molt poca repercussió entre la cultura catalana del moment, perquè no encaixaven amb l'ideari dominant del Noucentisme, de tradició raciona-

lista i burgesa, que encarnaven pensadors com Eugeni d'Ors. I més enllà de la radicalitat filosòfica de l'assaig, Torres Tribó xocava amb la intel·lectualitat, sobretot per la seva ideologia anarquista: "Concretament, era anarcoindividualista, és a dir, defensava la llibertat individual per damunt del col·lectiu organitzat, propi del comunisme, i també era partidari de l'amor lliure i activista antimilitarista", explica Padrós. Per això, continua la investigadora, "el filòsof, menysprea a Catalunya, escrivia sobretot en castellà, perquè sí que trobava acceptació entre el món llibertari espanyol, amb figures com Francisco Ascaso".

Llavors, però, "per què va decidir escriure *Elogi de la mentida* en català, si el seu públic es trobava en els col·lectius obrers i llibertaris que publicaven en castellà?", es pregunta Max Pérez. La resposta li va donar el mateix fill de Torres Tribó, que Pérez va poder entrevistar poc abans que morís: "El meu pare no va escriure l'assaig en castellà perquè valorava per sobre de tot la potència poètica del català, necessària per a un text com aquest", va dir-li.

D'Argelers a Mauthausen

Com a anarquista convençut, Torres Tribó va implicar-se activament en el bàndol republicà durant la Guerra Civil. No a primera línia del front, però sí donant suport fent de mestre, primer, al Masroig –una col·lectivització anarquista del Priorat– i, després, a l'Ateneu Llibertari de Valls. Salomó Marqués, catedràtic d'història de l'educació, que durant trenta anys ha recollit les fitxes de tots els docents exiliats durant la guerra, destaca: "Torres Tribó és d'aquells mestres que, més que creure en les armes, estaven convençuts que canviarien el país a través de l'educació, i això, en una dictadura, era perillós".

El filòsof va fugir amb la seva família fins a la frontera francesa i allà el van internar al camp d'Argelers, fins que, més tard, va ser enviat a un petit poble de l'est de França amb les Companyies de Treballadors Estrangers (CTE) del govern francès. Llavors, el 1940, les tropes nazis, que ja estaven a punt de conquerir França, el van arrestar i obligar a pujar a un tren en direcció al camp de concentració de Mauthausen-Gusen. Hi va durar un any i tretze dies, fins que, finalment, va ser assassinat en una cambra de gas el 22 de setembre del 1941. —

Mor Jorge de Cominges, cronista de la burguesia barcelonina

Obituari

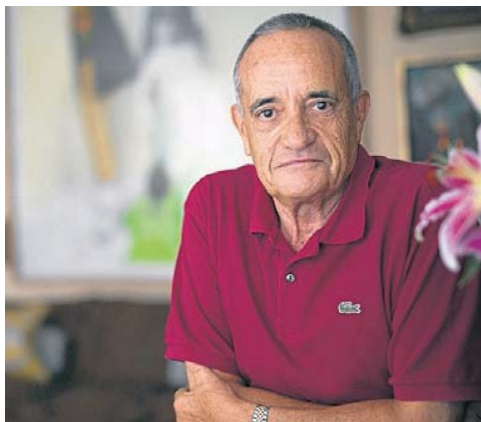
SÍLVIA MARIMON MOLAS
 BARCELONA

Jorge de Cominges (Barcelona, 1945) explicava, quan va presentar *Memorias de un extraño* (Seix Barral, 2004), que sempre s'havia sentit una mica fora de lloc. "Vinc d'una família burgesa, però sempre m'he sentit un desclassat. Vaig ser un estrany en el món del cinema i també en el periodisme. Sempre m'he sentit una mica en fals, com si els altres m'acceptessin com un aficionat, algú de fora".

Potser aquesta modèstia i la seva habilitat com a observador van fer que expliqués fantàsticament com era la classe social de la qual provenia. Cronista de la burguesia barcelonina, periodista i crític de cinema, Cominges va morir ahir als 78 anys. "Ha mort en pau, després d'una llarga malaltia", explicava el seu fill, Hu-

go de Cominges. Jorge de Cominges va estudiar als Jesuïtes de Sarrià i va llicenciar-se en dret a la Universitat de Barcelona, però quan va sortir de la facultat va triar el camí d'una de les seves vocacions: el cinema. Va treballar com a tècnic cinematogràfic entre el 1968 i el 1980. Al principi, sobretot, ho va fer amb el director Antoni Ribas, en pel·lícules com *Paraules d'amor* (1968), amb Joan Manuel Serrat. De la seva experiència rere les càmeres va publicar *Mis años de cine (1976-1979). Entre el destape y la "qualité"*.

Va continuar vinculat al cinema fent crítiques en diversos mitjans de comunicació i el 1981 es va incorporar a la revista *Fotogramas*. De la seva experiència com a crític en parlava en un article publicat a la revista *Capçalera* el 1995, en què es preguntava si les crítiques de cinema servien d'alguna cosa o si tenien alguna influència. Aquí tornava a traspuar un fi sentit de l'humor, però també un cert desencant. Explicava que, la majoria de vegades, les crítiques ser-

Jorge de Cominges en una imatge d'arxiu.

PERE TORDERA

veixen perquè "els crítics de províncies les copiïn (de manera més o menys lineal), perquè els publicistes les reproduïxin (més o menys fidelment) en opuscles i *pressbooks* i perquè els cronistes de les projeccions de televisió puguin carregar-se-les d'un cop de ploma i fer comentaris

sarcàstics sense necessitat ni tan sols d'haver-les vist". Tanmateix, no va deixar de fer crítiques. De fet, fa molt pocs dies, a Twitter, continuava fent sintètiques crítiques de cinema i també de sèries de televisió.

El 1996 va canviar la crítica de cinema per la de literatura i va assumir la direcció de *Qué Leer*. El 1989 va publicar la seva primera novel·la, *Un clavel entre los dientes* (Seix Barral), on retratava una burguesia privilegiada de Barcelona però també del final d'una època. El 1993 va escriure *Tul ilusión* (Anagrama), la història d'una família en decadència i, sobretot, d'una dona que, amb una educació repressiva, s'enamora, i va tancar la trilogia amb *Las adelfas* (1997).

Una de les seves últimes novel·les publicades va ser *El desconcierto* (Seix Barral, 2009), on explicava el recorregut d'una jove, filla de la burguesia catalana, a finals dels anys 70, que es rebel·lava contra els seus orígens. Amb la seva filla, la Clara, va escriure la novel·la juvenil *Un curso muy movido* (Alba Editorial). —

...y más

EJÉRCITO DE TIERRA

Miembros del Primer Tercio de la Legión, al que pertenecía la «Bandera Comandante Franco»

Memoria Histórica

Andrés Bartolomé. MADRID

La retirada del nombre «Comandante Franco» de la I Bandera de la Legión ha causado profundo desagrado entre los veteranos que un día formaron parte de la centenaria unidad de choque y, en general, en el seno de un estamento muy celoso de las tradiciones y el nombre de sus unidades. Desacuerdo que se ha hecho circular en redes sociales y a través de mensajes de WhatsApp. Un «tremendo malestar» que ha removido especialmente a los miembros del Primer Tercio, con base en Melilla, al que pertenecía el destacamento renombrado, donde el mismo día de hacerse oficial el cambio en el Boletín Oficial del Ministerio de Defensa –este martes– se distribuyó una nota interna con intención de amortiguar el efecto de la orden del Ministerio de Defensa, según ha sabido este diario. «Como sabéis, las banderas de la Legión no tenían nombre en su época fundacional», arranca el texto, que recuerda cómo después «se hizo extensivo el uso de una denominación o nombre para todas las unidades tipo batallón/bandera/grupo», y «el nombre elegido para nuestra I Bandera de la Legión fue el de Borgoña, pues son las armas de dicha Casa las que figuran en el Guion de la I Bandera». Recuerda la nota que, «tras una reorga-

Los veteranos legionarios, en lucha para recuperar la «Bandera Franco»

► El nombre se hizo oficial en 1992 y «no se ajusta al marco de la Ley de Memoria»

nización general de nuestro Ejército, allá por los años noventa», fue cuando se bautizó como «Comandante Franco», «después de más de setenta años desde su creación». Una denominación que «nos ha durado unos treinta años, hasta el día de hoy», continúa el mensaje, que quiere transmitir el «sentimiento» y la «creencia» de que la Legión «es mucho más que un nombre». Con una «idiosincrasia», un «espíritu» y una «implicación» que «no cambiarán por muchas denominaciones o nombres que tengamos». «Es una forma de entender la vida, y eso no lo cambia un nombre», concluye el texto.

Pero es un hecho que junto a la lógica desaprobación por la medida que ha hecho pública la Fundación Nacional Francisco Franco (FNFF), los militares

que más se han significado en contra no están en activo, como los generales Rafael Dávila o Salvador Fontenla, este último autor de «Franco, caudillo militar» (La Esfera de los Libros), para quien «toda la historia de la Legión no se entiende sin

Un nota interna explica el cambio en la propia unidad de Melilla para quitar hierro

«La Legión es una forma de entender la vida y eso no lo cambia un nombre», dice el texto

Franco y sin Millán Astray», en el caso del primero, «uno de los mejores militares que ha tenido España durante siglos, algo que no se puede borrar». Afirma Fontenla que «sería muy interesante conocer el informe» [del comité de seguimiento de la Ley de Memoria Democrática por parte de Defensa], «en qué se basa» para la retirada y «si el nivel político ha hecho caso o no de su dictado».

Un escenario para la reflexión que contrasta con el paso a la acción de los veteranos de la Plataforma Patriótica Millán Astray, «asociación apolítica» que «no va a permitir que se humille o desprecie a un héroe de la Legión como es el comandante Franco, primer jefe de la I Bandera y protagonista de la salvación de Melilla en julio de 1921», que en noviembre envió «sendas cartas oficiales» a la ministra Robles oponiéndose al cambio, personándose en el procedimiento y «solicitando copia de las actuaciones en base a la Ley de Transparencia, escritos que aún no han sido contestados», afirma en un comunicado.

La asociación va a poner en manos de su equipo jurídico «todos los antecedentes que acumula para un estudio que apunta a que la Justicia revocaría el cambio por la ilegalidad en el proceso y ejecución». Denuncian que el nombre de «Comandante Franco» se hizo oficial durante el Gobierno socialista de Felipe González en 1992, «como tuvimos ocasión de probar a la ministra de Defensa y, por lo tanto, no se ajusta al marco cronológico de la Ley de Memoria Democrática, además de que evoca a una figura histórica, el comandante Franco, previa a los acontecimientos de la Guerra Civil».

Los veteranos muestran además su «sorpresa» por la elección del nombre de «España» para la I Bandera de la Legión, «porque ya existe otro igual», en el Regimiento de Caballería Ligero Acorazado «España» Nº 11, desde 1763. Y hubo además un Regimiento de Infantería «España», disuelto en 1996.

Otras fuentes apuntan que la I Bandera tendrá que acumular el historial de ese regimiento disuelto, como pasa con unidades militares en vigor con nombres de unidades extintas que custodian su historial. «Un evidente contrasentido».

18 Enero, 2023

Defensa quita a una unidad de la Legión el nombre de Franco

El batallón pasa a llamarse España al aplicarse la Ley de Memoria Democrática

MIGUEL GONZÁLEZ, Madrid
El Ministerio de Defensa ha retirado el nombre del dictador Francisco Franco a una bandera del Tercio Gran Capitán Primero de la Legión, con base en Melilla, en aplicación de la nueva Ley de Memoria Democrática en el seno de las Fuerzas Armadas. Según la orden firmada el lunes por la ministra de Defensa, Margarita Robles, la bandera queda renombrada como *España*, en lugar de *Comandante Franco*. Como fundador de la Legión en 1920 junto al teniente coronel José Millán-Astray, el dictador daba nombre hasta ahora a una de las banderas (unidad equivalente a batallón) de la unidad de élite del Ejército de Tierra español.

La resolución firmada por Robles y publicada ayer en el *Boletín Oficial de Defensa (BOD)* alude al artículo 35 de la nueva ley, que afecta a los "símbolos y elementos contrarios a la memoria democrática". En concreto, señala como elementos contrarios a

la misma aquellas referencias "a la sublevación militar y la dictadura, a sus dirigentes, participantes en el sistema represivo o de las organizaciones que sustentaron la dictadura y las unidades civiles o militares de colaboración entre el régimen franquista y las potencias del eje durante la Segunda Guerra Mundial".

Esta es la primera medida que adopta el Ministerio de Defensa en aplicación de la nueva ley de Memoria Democrática, que entró en vigor el pasado 21 de octubre. Robles creó a finales del año pasado una comisión interna para acometer la tarea de aplicar en el seno de las Fuerzas Armadas dicha norma, una de cuyas disposiciones ordena revisar "de oficio" las condecoraciones y recompensas militares concedidas a los máximos responsables de la dictadura franquista.

El artículo 40 de dicha ley ordena a las distintas administraciones que adopten las medidas oportunas "para revisar de oficio

Bandera de Infantería Protegida Comandante Franco I.

o retirar la concesión de reconocimientos, honores y distinciones que resulten manifiestamente incompatibles con los valores democráticos y los derechos y libertades fundamentales, que comporten exaltación o enaltecimiento de la sublevación militar, la Guerra o la Dictadura o que hubieran sido concedidas con motivo de haber formado parte del aparato de represión de la dictadura franquista".

Entre las condecoraciones que deberán revisarse figura la Gran Cruz Laureada de San Fernando que Franco se otorgó a sí

mismo en 1939, al término de la Guerra Civil.

La bandera de la legión ya fue objeto de polémica hace casi tres años, cuando el diputado de EH Bildu Jon Iñarritu preguntó en el Congreso por el nombre de la citada bandera, a lo que Defensa contestó que, efectivamente, estaba dedicada al dictador, "porque fue su primer jefe entre 1920 y 1922". En ese momento, no llegó a iniciarse el trámite para quitar el nombre a la unidad adscrita a la Comandancia General de Melilla, que ahora sí se ha ejecutado.

El TSJC protege cautelaramente el monumento al dictador en Tenerife

GUILLERMO VEGA, **Madrid**

El Tribunal Superior de Justicia de Canarias (TSJC) ha declarado la protección cautelar del conocido como monumento a Franco, en Santa Cruz de Tenerife, hasta que no se resuelva un recurso contra la resolución del Cabildo insular de denegar la incoación de un expediente de declaración de Bien de Interés Cultural (BIC). El auto, fechado el 10 de enero, señala que “no se discute la aplicación de la Ley de Memoria Democrática”, sino el posible interés cultural que pueda tener la escultura erigida en 1966, dado que de ser declarada BIC cabría la posibilidad de reinterpretarlo “en otro sentido”. Además, señala que está “carente de símbolos franquistas”.

El recurso contra la decisión del Cabildo fue presentado por la Asociación San Miguel Arcángel, que afirma actuar en “defensa de la verdad en la memoria histórica, frente a los excesos de la aplicación de la llamada Ley de Memoria Histórica”.

ARTE

La interminable lista de exposiciones de Nueva York

NOVEDADES De la visión de la ciudad de Hopper en el Whitney a las divinidades mayas en el MET.

Rafael Mateu de Ros. Madrid

Pese a las fechas, Nueva York amanece con tiempo estable y soleado, un frío soportable y el ambiente energético de siempre. Una atmósfera perfecta para visitar las principales exposiciones de la interminable lista cultural de la urbe.

La primera y quizá la más interesante de las muestras ha sido la dedicada por el museo Whitney a Edward Hopper (1882-1967) y la propia ciudad de Nueva York. Como bien declaran los comisarios, para Hopper, Nueva York era un lugar que existía en su mente que también tomó forma a través de la experiencia, la memoria y el imaginario colectivo. De hecho, desde 1913 hasta su muerte, el artista vivió y trabajó en Washington Square Park, donde pasó de ser un prometededor ilustrador independiente a uno de los artistas más célebres del país.

La vida y la obra de Hopper ofrece una constante pulsión anticorriente. Distinguido del pensamiento y la práctica vanguardista, el artista representa lo mejor que ha quedado del paisajismo urbano –abordó otros temas, pero este es el que aquí nos interesa– a pesar de o frente al cubismo, la abstracción, el informalismo o las artes visuales no plásticas. Su pintura es no diré que anticuada, pero sí atemporal: de hecho, no pinta el Nueva York icónico del *skyline*, el puente de Brooklyn, la Estatua de la Libertad –bien visible, por cierto, desde las terrazas del Whitney– el Empire State Building y los demás rascacielos, sino una ciudad menos desarrollada, más familiar, algo vacía, tranquila y sin personajes humanos protagonistas salvo cuando aparece la figura de Jo, su mujer y modelo.

El Nueva York de Hopper no era el retrato exacto de una metrópolis del siglo XX sino el que él recorría en frecuentes caminatas por el vecindario y viajes en trenes elevados, donde se atisban las particularidades de la experiencia urbana moderna, pero se excluyen los panoramas turísticos. El recuerdo de la ciudad de las primeras décadas del siglo. Sin ser un surrealista, la obra de Hopper (muy bien representada en el Museo Nacional Thyssen-Bornemisza) recuerda la de Giorgio Morandi en su mundo de bodegones, la de Giorgio De Chirico y su

◀ 'Blackwell's Island' (1928), de Edward Hopper, una obra del Whitney Museum of American Art.

▶ 'Muchacho con caballo' (1905-1906), de Picasso, expuesta en el MoMA

pintura metafísica y las, más afines aún, de René Magritte y de Paul Delvaux, incluso la de Balthus, todos ellos pintores de la misma generación.

El Metropolitan Museum (MET) nunca defrauda y presenta ahora una exposición *Las vidas de los dioses. La divinidad en el arte maya* que presenta un centenar de obras maestras raramente vistas y descubrimientos recientes en diversos medios –tanto los monumentales como las miniaturas– que representan episodios del ciclo de vida de los dioses, desde el momento de su nacimiento hasta las resplandecientes transformaciones como flores que florecen o criaturas espeluznantes de la noche. Todas ellas creadas por los maestros del llamado periodo clásico (250-900 d. C.) de la cultura maya.

La escenografía de la exposición y la forma en que los curadores han sabido combinar la belleza de las piezas con el arte digital a través de ví-

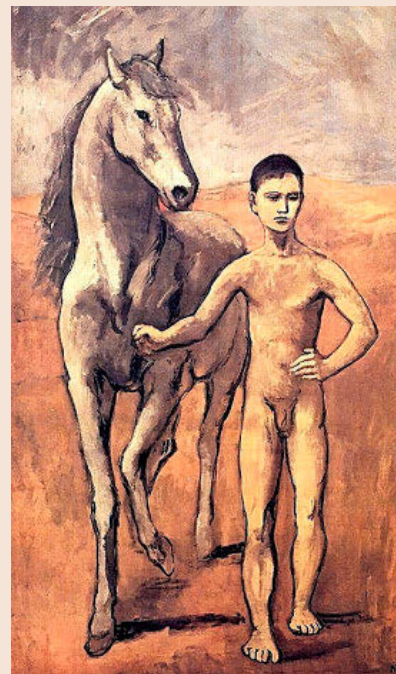
deos que se adentran en la selva y en los restos de las ciudades resulta admirable. No sería mala idea organizar en Madrid algo parecido... España no existe en el nuevo relato historiográfico de la colonización y rendir aquí un reconocimiento plástico a las culturas precolombinas y los lazos de continuidad y ensamblaje cultural sería un acierto.

El MET no descansa y, entre las muchas exhibiciones temporales en curso, me llamó la atención la dedicada a la vinculación entre el cubismo y la vieja tradición de la pintura del trampantojo, una técnica bien conocida por algunos maestros clásicos, que *engaña* al ojo humano al conducirlo a juegos perceptivos y psicológicos situados en la frontera entre la realidad y la ficción. Georges Braque, Juan Gris y Pablo Picasso revivieron los mecanismos del *trompe l'oeil* y descubrieron nuevas vías para seguir *confundiendo* al espectador.

El arte de las minorías

El MoMa continúa con su incesante sucesión de exposiciones, eventos, talleres, laboratorios, imágenes y, en breve, inauguran *Meret Oppenheim*, la dedicada a la galería de los 70 y los 80, *Just Above Midtown* y, siempre, esa planta 5ª (1880s-1940s) repleta de obras maestras de Cézanne, Van Gogh, Picasso, Dalí, Miró, Frida Kahlo y tantos otros.

La visita al Guggenheim no resultó tan atractiva. *Gathering*, la retrospectiva del venerable Alex Katz (1927) deja un sabor a *déjà vu* –de hecho, se expuso, con un formato diferente, en el Thyssen el año pasado–, a una figuración fácil que resulta atractiva y sirve como reflejo docu-

mental de una época, pero poco más. Lo mismo sucede con David Hockney y otros de obra envejecida antes de tiempo.

Sí que me ha llamado la atención la importancia que las dos grandes metrópolis del arte, Londres y Nueva York, conceden al arte hecho por mujeres, al arte de las minorías, al arte colonial, al arte emergente, al arte digital, al arte vinculado a la ecología, a la sostenibilidad y a las inquietudes políticas y sociales del momento. La visión comprometida del arte se ha instalado en los países occidentales. No se trata de una moda pasajera ni de una tendencia vinculada a clase alguna de ideología política radical. De hecho, estos museos son todos privados. La lista de grandes empresas privadas que financian las exposiciones a que se ha hecho mención produce envidia sana.

La exposición 'Las vidas de los dioses. La divinidad en el arte maya' hasta el 2 de abril de muestra en el MET.

La inspiració intel·lectual del nazisme

Un francès i posteriorment un britànic, Gobineau i Chamberlain, foren font d'inspiració del racisme nazi.

Text **Miquel Payeras**

A finals del segle XIX i principis del XX era molt habitual que en els països europeus i americans hi hagués importants corrents intel·lectuals, culturals, religiosos i polítics racistes en general i en particular antisemites. És molt famós el cas Dreyfus a França, quan el 1894 va ser detingut, jutjat i empresonat el capità de l'exèrcit Alfred Dreyfus, jueu, acusat d'un delictes de traïció que no va cometre. L'ambient antisemita en el país va permetre aquell judici injust, cosa que portà a l'escriptor Émile Zola a escriure el seu famós article "J'acuse", en el qual acusava d'antisemites les autoritats per aquella condemna.

No era només França. Era per tot. A tots els països, si es grata un poc, hi ha exemples de racisme i antisemitisme. També als Països Catalans, on en moltes esglésies catòliques els capellans clamaven des de la trona contra "EL judaisme", "el liberalisme", "el socialisme" i tot altre corrent ideològic que s'atrevis a posar en dubte "l'ordre natural de les coses", tal com deia un conegut capellà catòlic, el pare Solà, que feia aquesta mena d'arengues cada diumenge a la Seu de Palma, almenys entre 1895 i 1899, els anys que aquest setmanari va poder constatar a través de la premsa diària de la capital balear.

El racisme era, en fi, intrínsec a les classes socials dominants occidentals. A Espanya, per exemple, en múltiples vegades Antonio Cánovas

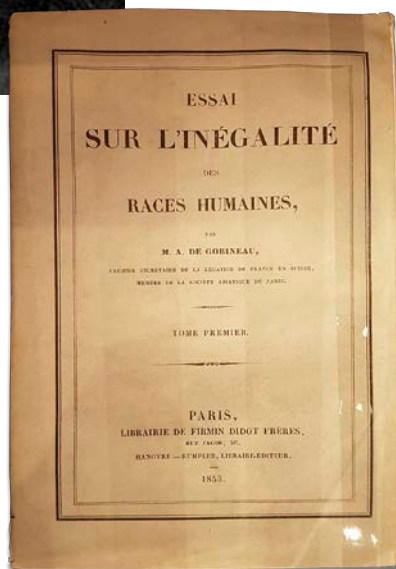
El gran ideòleg del racisme nazi, Alfred Rosenberg

WIKIMEDIA COMMONS / GERMAN FEDERAL ARCHIVE

del Castillo, el president del Govern conservador —va ocupar el càrrec en set ocasions, en períodes curts de dos anys i busques, entre 1874 i 1897, any en què fou assassinat—, no va tenir cap problema a declarar en el diari francès *Le Journal* que l'esclavitud "era per als negres molt millor que aquesta llibertat que tan sols han aprofitat per no fer res i formar masses de desocupats". De fet, sempre defensà que havia estat una equivocació haver abolit l'esclavatge a Cuba el 1886. I mai va esclatar cap gran escàndol per això. →

Libres dels racistes amb pretensions científiques, com el del francès comte de Gobineau *L'Essai sur l'inégalité des races humaines*, van ser les bíblies per als posteriors nazis alemanys.

→ La contextualització serveix per explicar que el racisme i sobretot l'antisemitisme no era quelcom estrany a les classes altes europees de finals del XIX. Per tant, no pot estranyar que el posterior nazisme tingués en personatges d'altres països referències importants. Gairebé essencials. Així va ser amb el britànic Houston Stewart Chamberlain (1855-1927) i el francès Joseph Artur, comte de Gobineau (1816-1882).

Chamberlain i Gobineau

Houston Stewart Chamberlain fou un intel·lectual anglès, nascut en una família de possibles, criat a França, enamorat de la cultura germànica, per la qual cosa visitava sovint Alemanya. En un d'aquests viatges va conèixer Eva Wagner, la filla més jove del famós compositor teutó Richard Wagner. Com és conegut, el músic del romanticisme alemany era profundament pangermanista i antisemita, i arribà a escriure un assaig sobre el particular: *Das Ju-*

denthum in der Musik o *El judaisme a la música* (1850). No debades fou el compositor que més s'estimà Adolf Hitler.

Chamberlain es casà amb Eva. Instal·lat a Alemanya, publicà nombroses obres, el cim de les quals fou el 1899 *Els fonaments del segle XIX*, on exposava que la que considerava la supremacia de la "raça ària" estava amenaçada per "perills" com el poble jueu. Atacava també els cristians, perquè, al seu entendre, tant ells com els hebreus corcaven les essències de la "raça ària" alemanya, a la qual calia preservar dels seus enemics, cosa que només es podia fer satisfactòriament a través de la unificació política en un sol estat de tots els pobles de "raça" alemanya, un nou estat que fos molt poderós i que, d'aquesta manera, pogués assegurar la supervivència i preeminència de la dita "raça". Unes tesis que posteriorment encisaren els nazis, en especial a un dels seus grans ideòlegs, Alfred Rosenberg.

Quan esclatà la Primera Guerra Mundial, el 1914, Chamberlain no va viure com un drama personal el xoc armat entre el seu país d'adopció i el natal. Se sentia alemany i actuà en conseqüència: el 1916, en ple conflicte, es nacionalitzà. I no fou per pragmatisme. Més aviat va ser una demostració d'implicació patriòtica en el conflicte, un volgut exemple d'un destacat ciutadà originàriament britànic que assumia la causa germànica. Perquè no era un qualsevol. L'èxit del seu llibre havia estat enorme i entre les elits germàniques se'l tenia com un referent ideològic. A més, conreava una excel·lent sintonia amb el poder. Verbigràcia: mantenia una estreta relació epistolar amb el kàiser Guillem II, del qual va rebre la Creu de Ferro, la màxima condecoració militar de l'Alemanya imperial —i abans de Prússia— i, posteriorment, del nazisme. El monarca lloà l'autor en públic en diferents ocasions, del qual va arribar a dir que "va ser un regal que Déu envià al poble alemany". El *regal* escrivia coses com aquesta: "La corrupció de la sang i la influència desmoralitzadora del judeocristianisme són les causes principals dels nostres fracassos", del poble alemany, afirmacions que tenien un ample ressò social, polític i mediàtic.

El 1923 Chamberlain assistí, com feia sempre, al festival de música wagneriana de Bayreuth, instaurat pel mateix Wagner el 1877, on va

conèixer Adolf Hitler. Quedaren encisats un de l'altre. El futur dictador de l'esvàstica definí el britànic nacionalitzat alemany com “un profeta” de la “raça ària” i de la “grandesa” d'Alemanya. I el filòsof va escriure el 1924 de Hitler que “Déu l'ha de protegir durant molts d'anys per a major glòria de la pàtria alemanya”. Tres anys més tard moria i se celebrà un gran funeral en el seu honor al qual assistí Hitler.

Una de les fonts en la qual s'inspirà Chamberlain va ser el francès Joseph Arthur, comte de Gobineau. Aquest diplomàtic, polític, novel·lista i pensador va escriure l'obra *Assaig sobre la desigualtat de les races humanes*, publicat entre 1853 i 1855. Se l'ha considerat el pare del racisme amb pretensions científiques. Per a ell, la “raça ària” era una realitat inqüestionable, així com ho era també la seva naturalesa, molt superior a les altres gràcies al fet que no s'havia mesclat amb les “inferiors”. Així, assegurava que els aristòcrates francesos, com ell, que gairebé no s'havien mesclat amb “races” menors com “l'alpina” o “la mediterrània”, eren “superiors” a la resta de ciutadans del país. Considerava que la perillosa mescla, que a parer seu anava a més, esdevenia la principal “amença” per a la supervivència “de la raça ària”.

Gobineau era un racista, però no un obsesi antisemita. De fet, va escriure que els jueus havien estat “injustament perseguits”. Però, així i tot, la seva teoria sobre la condició superior de la “raça ària” i com estava d'amenaçada la seva supervivència per mor de la “mescla de sang” amb “races inferiors”, fou adoptada per tots els grans supremacistes a la resta d'Europa i, també, als Estats Units, com fou el cas del nord-americà Josiah C. Nott (1804-1873), un metge i científic seguidor del “racisme científic”, que postulava la superioritat de la “raça blanca”, de la inferioritat de la negra i que, per tant, era lògic que aquesta fos esclava. Practicava amb l'exemple: tenia esclaus.

Les teories de la “raça amenaçada” influïren força en Chamberlain i, així, se l'ha considerat també un dels pares intel·lectuals del racisme nazi. Els seus raonaments eren molt simples. Per exemple, assegurava que els negres africans eren “inferiors”, perquè “no s'alimenten” correctament. Tot i la ximplesa dels arguments, les seves nombroses obres —va ser un prolífic autor de novel·les, llibres d'història, filosofia, religió...— van tenir prou èxit entre els ambients conservadors més distingits del país i, també, entre les classes dominants d'altres bandes, sobretot l'alemanya. Els dirigents teutons es congratulaven de la idea de Gobineau segons la qual només els germànics havien “conservat la puresa racial”.

WIKIMEDIA COMMONS / GERMAN FEDERAL ARCHIVE

El principal temor del pensador racista francès consistia en un xoc entre Occident i Orient que suposés que Rússia —una “potència asiàtica”— guanyés, cosa que portaria a la decadència definitiva europea, si bé els russos serien —assegurava— més endavant superats per la Xina, una vegada que aquest país “es modernitzi”.

Durant els últims anys de vida, el pensador racista francès anà caient en un profund pessimisme sobre el futur de la seva “raça ària”, a la qual veia com a declinant degut a la decadència europea, a la mescla de “races”, a les revolucions socials i als moviments anticolonialistes. ●

El britànic Houston Stewart Chamberlain (1855-1927) va ser un referent fonamental per al racisme nazi.

 8 a.m. 34°   Noon 44°   4 p.m. 46°   8 p.m. 43°

 High today at approx. 3 p.m. **47°**

 Precip: 0%   Wind: SE 6-12 mph

JOHN KELLY'S WASHINGTON

In 1966, the story of Brian Jones's stolen dulcimer gripped D.C.'s teen music scene. **B3**

THE REGION

Twitter temporarily bans @metrobusinfo account but gives transit officials no explanation why. **B3**

OBITUARIES

Russell Banks, 82, author of "The Sweet Hereafter," wrote of working-class life with a loving touch. **B6**

Abortion, taxes top of mind at Va. Capitol

BY GREGORY S. SCHNEIDER AND LAURA VOZZELLA

RICHMOND — The General Assembly returns to town Wednesday for what could be a contentious legislative session. Gov. Glenn Youngkin (R) has warned lawmakers to "buckle up because we are going to go fast," but a combination of factors might make the ride short and not very productive.

Youngkin has to prove he can govern after a first year spent establishing a national political profile ahead of his potential 2024 presidential bid. But he'll work with lawmakers on both sides of the aisle who are thinking about elections of their own: All 140 seats in the legislature are on the ballot this fall, and every district has new boundaries.

The governor and legislators
 SEE VIRGINIA ON B4

Democrat holds small lead in Va. Senate race

BY KARINA ELWOOD

Democrat Aaron Rouse, a former National Football League player who runs a youth-focused nonprofit organization and served four years on the Virginia Beach City Council, held a narrow lead over Republican Kevin Adams, a retired Navy lieutenant commander who runs a home-improvement business, in Tuesday's special election to fill a vacant state Senate seat in Virginia Beach.

With all precincts reporting, Rouse declared victory in the competitive race for the swing-district seat vacated by Republican Jen A. Kiggans after she was elected to Congress in November. Late Tuesday night, the race was separated by hundreds of votes, with about 168 provisional ballots and an un-

SEE SENATE ON B4

RETROPOLIS

PHOTOS BY MICHAEL E. RUANE/THE WASHINGTON POST

A model battleship moves on wheels as Navy plans new flagship museum

Historical artifacts are being packed up at current home in D.C.

BY MICHAEL E. RUANE

"Straight in!" mover Terry Goodwin called out as the century-old model of the USS South Carolina was eased across the museum floor at the Washington Navy Yard.

"Nice and easy," he said, as he and five other men guided the old battleship, which is nine feet long, stern first. The casters under its antique glass and mahogany case squeaked. And the movers laid down thin planks to smooth the way.

As the model moved through the museum one day last month, it passed big guns shrouded in plastic tarps, artworks under protective covers and other ship models being readied for relocation.

It was part of the Navy's preparation for a \$450 million flagship museum to replace the almost 60-

SEE RETROPOLIS ON B2

TOP: The stern of the Navy's century-old model of the battleship USS South Carolina, which went off exhibit and was moved in its case at the Washington Navy Yard on Dec. 13. **ABOVE:** A silver sculpture of sailor Charles W. Rigg of the USS Baltimore, who was slain in 1891 in Chile. The work will be in storage while the Navy prepares for a new museum.

Lawyers clash in Trump case

WRITER ALLEGED SEX ASSAULT IN '90S

Defamation suit weighs scope of president's duty

BY KEITH L. ALEXANDER

The D.C. Court of Appeals on Tuesday heard arguments centering on whether Donald Trump was acting within his job as president when he denied a writer's allegations that he sexually assaulted her in the mid-1990s — a legal question that is key to whether the writer's defamation lawsuit against Trump can move forward.

Lawyers for the New York-based writer E. Jean Carroll argued that Trump acted as a private citizen when he denied raping Carroll, and therefore can be sued like anyone else. Trump's lawyers and an attorney for the Justice Department countered that his responses were made as part of his job as president — which would effectively end Carroll's case against him because of protection government employees have from defamation suits.

During a 2½-hour hearing, the judges pressed both sides on the boundaries of Trump's job responsibilities, and some expressed frustration that they had limited information on which to make a decision.

Carroll, a former advice columnist for Elle magazine, described her encounter with Trump in a 2019 book excerpt in New York magazine, alleging Trump raped her in a dressing room at the Manhattan department store Bergdorf Goodman.

In a series of interviews, Trump repeatedly denied the claims. In a 2019 interview with the Hill, he said: "Number one, she's not my type. Number two, it never happened." The interview occurred, according to the article, as Trump was seated in the Oval Office. In another interview, Trump suggested Carroll was paid by one of his adversaries to lodge such a complaint against him.

Carroll then filed the defamation lawsuit against Trump.

SEE HEARING ON B5

Navy's museum items sail into storage and other locations

RETROPOLIS FROM B1

year-old facility in its cavernous Naval Gun Factory and an adjacent building at the historic yard in Southeast Washington.

The service announced two years ago that it wanted to build the new museum on a roughly six-acre plot on M Street next-door to the Navy Yard.

Now, the site has been secured via a land swap with a developer, pending environmental review, the Navy says. The Navy would exchange 15 acres of "underutilized" land in the southeastern part of the yard for the new museum site.

Officials this month announced that five prominent architecture firms had been chosen to develop concepts for the new museum. They include Bjarke Ingles Group, DLR Group, Frank Gehry Partners, Perkins&Will, and Quinn Evans.

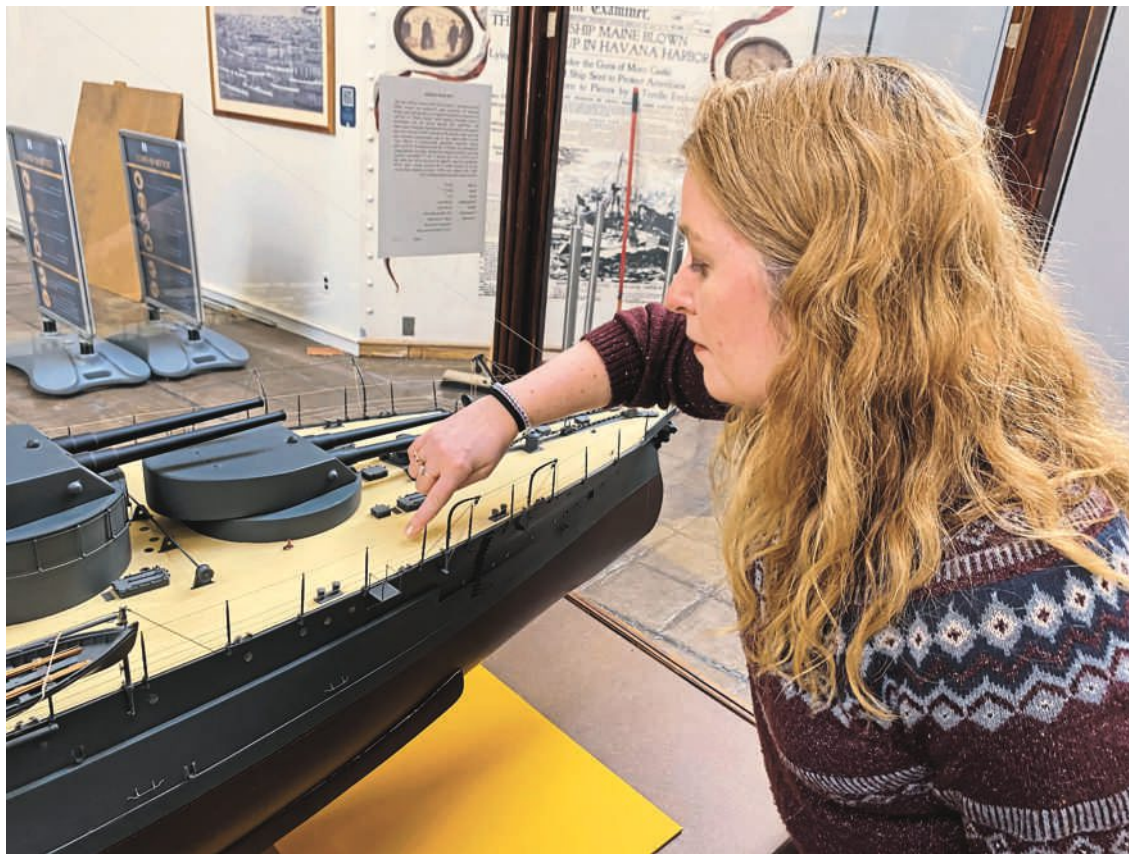
Each will receive \$50,000 to develop ideas and provide renderings and models that will be unveiled this spring.

"We're not really going to pick a winner," James C. Rentfrow, the acting director of the Navy Museums Division, said recently. "We're going to have a jury ... [to] provide commentary and comments and pros and cons of each of the five."

"At some point, it will come down to one, but that's going to be later in the process," he said. The Navy hopes to break ground in the fall of 2025.

The current museum opened in 1963. Because it is within the Navy Yard, it has been closed periodically for security reasons in recent years and could be difficult to visit.

In November, the Navy closed the main part of the old museum on weekdays, admitting visitors only on Saturdays from 10 a.m. to

MICHAEL E. RUANE/THE WASHINGTON POST

Jennifer Marland, an assistant curator, points out a detail on the USS South Carolina battleship model, which went off display and was moved in its case at the Washington Navy Yard on Dec. 13.

4 p.m. A secondary building has been closed permanently.

The new museum will be outside the yard and will offer full public access, said retired Rear Adm. Samuel J. Cox, the director of the Naval History and Heritage Command.

But before the new facility is built, the old museum must be rearranged and repurposed into a staging area.

"The first thing that we have to do is clear out some of the older exhibits here in the main building so that we can create some open storage space," Rentfrow, the museums director, said re-

cently.

The model of the South Carolina had been on exhibit for 23 years, said Jennifer Marland, the assistant curator of Navy models. It was moved off exhibit to the edge of the museum space on Dec. 13.

There it will stay with other large ship models until they are either placed in the new museum or relocated elsewhere, Rentfrow said.

Artifacts including the huge World II-era Corsair fighter hanging from the ceiling probably will not be moved until the new museum is ready, he said.

white-hulled Great White Fleet in the early 1900s and was decommissioned and sold for scrap in 1923.

Another artifact, the statue of slain Boatswain's Mate Charles W. Riggin, which was made out of silver from thousands of donated dimes, will be weighed and packaged and put into storage at another building at the Navy Yard, according to Schwenk. There, it will get a "rest" while a new location is found for it.

Riggin, who served on the USS Baltimore, was killed in 1891 in Valparaiso, Chile, during an attack by locals apparently angry at the Navy's presence. His murder, now long forgotten, was front-page news at the time.

As for the ship models, the museum had about 120 on display.

Marland said the models were often made when a ship was constructed and were meticulously detailed. "These are amazing, amazing works of art," she said in a recent interview at the yard. "The craftsmanship. The attention to detail."

Some of the models were displayed at the World's Columbian Exposition in Chicago in 1893.

They were made of wood, non-ferrous metal and wire. On the South Carolina model, pen was used to draw lines indicating deck planks.

"When we build a new class of ships, we build a model to represent that class," Marland said. "It helps educate people about the new class of ships coming into the Navy. And, after the ship is no longer with us, it provides a record of that class's service and the sailors who served on these ships."

The South Carolina model probably was created by the Philadelphia firm that built the ship, she said. The ship was commis-

sioned in 1910.

As she spoke, conservator Brian Potter wheeled the model of the destroyer USS Manley on a computer printer stand away from its exhibit space. The Manley was to be displayed in the future at nearby Joint Base Anacostia-Bolling, he said.

But, first, he had to fix a miniature gun that had broken loose. He applied glue and replaced the gun. "That's it," he said.

Manley was commissioned in 1917. The next year, it suffered an accident in which depth charges on board exploded, gutting much of the ship and killing 34 crewmen. But the ship was repaired, put back in service and later served in the Pacific during World War II.

As the South Carolina was eased across the museum's bumpy floor tiles, the team tried to keep it from toppling off its stand inside the case, where glass had been removed from one side. The glass was off so curators could adjust the model, which they did several times.

"Is it moving again?" Marland said.

"Yeah," someone replied.

The men stopped. More planks were laid on the floor.

"You see how tight this is in the case," Marland said. "There's very little room."

The move resumed, and, eventually, the battleship reached its destination.

The actual South Carolina, which served in World War I, brought thousands of American soldiers home from Europe when the war ended. It was sold for scrap in 1924, according to the Navy.

"Do we have this battleship today?" Marland said. "No."

"But we have this model," she said.

OPINIÓ

MEMÒRIA HISTÒRICA

Alfons Aragoneses

DIRECTOR DE MEMÒRIA DEMOCRÀTICA

“Els juristes haurien de tenir una formació millor en memòria democràtica”

SÍLVIA MARIMON MOLAS
BARCELONA

Alfons Aragoneses (Madrid, 1973) lidera la direcció general de Memòria Democràtica des del novembre passat. Jurista i historiador del dret, poliglòt, ha estat professor de la Universitat Pompeu Fabra (UPF) i en diferents universitats europees. Ha publicat estudis sobre justícia transicional, transicions a la democràcia, dret i dictadures i història jurídica contemporània. Va coordinar la creació de la base de dades de deportats espanyols als camps nazis.

El departament de Memòria ha anat canviant d'objectius depenent de qui hi havia al govern. Quines són les prioritats en aquest moment?
Han passat 15 anys d'ençà que es va crear el Memorial Democràtic. Ens trobem que cada vegada hi ha menys supervivents i més joves que no han tingut contacte amb la Guerra Civil o la dictadura. L'eina més important és l'educació. Si fa uns anys es parlava sobretot de justícia penal, ara es parla molt més d'educació.

El govern espanyol ja va aprovar la nova llei de memòria democràtica. Quan ho farà el català?
Esperem que pugui entrar a consell de govern a finals de gener. S'actualitzarà el corpus normatiu existent i es modernitzarà per adaptar-lo al moment actual tenint en compte la legislació internacional i la protecció de dades personals.

La llei espanyola va tenir dues grans crítiques: el fet que no derogava la llei d'amnistia i que no garanteix el retorn del patrimoni espoliat.
La Generalitat no té competències per derogar la llei d'amnistia. La llei catalana té en compte l'espòli i estem treballant en diferents estudis per documentar-lo, però la restitució és competència de l'Estat.

¿Podria detallar com s'està documentant aquest espòli?
Ens interessa quin va ser l'abast de l'espòli, conèixer quantes propietats van ser espoliades, quin tipus de propietats són, a quines mans van anar a parar. Aquest és un treball imprescindible i molt necessari si després volem plantejar algun tipus de restitució simbòlica.

PERE TORDERA

Darrerament, s'ha posat el focus en l'exhumació de fosses. Quines es prioritzaran?
Continuarem exhumant fora dels cementiris, però el cas de Cipriano Martos constata el valor reparador de les exhumacions en cementiris.

Hi ha un augment de l'extrema dreta i una tergiversació i desconeixement del passat. Què es pot fer des del seu departament?
Ja es treballa en temes d'educació des del Memorial Democràtic. Es fa formació de professors i s'han elaborat materials sobre exili, deportació i la Xoà; però hem de tenir un paper més actiu. Ara bé, que s'ensenyi memòria no vol dir que no creixi l'extrema dreta. Hem de reflexionar molt sobre quina educació volem.

“Volem documentar les propietats espoliades i a quines mans van anar a parar”

Què voldria importar d'altres països?
A les facultats de dret hi ha molt poca educació sobre memòria, crec que els juristes haurien de tenir una formació millor en memòria democràtica. És molt important, perquè seran els que investigaran i decidiran aspectes importants tant per a les institucions com per a les famílies.

¿Alguna proposta en concret?
M'agradaria desenvolupar projectes de formació continuada per a jutges i altres actors jurídics. És molt important mostrar als jutges que van fer els jutges en períodes dictatorials. A Alemanya, per exemple, s'ha fet molta feina en aquest sentit.

¿Creu que hi ha poca sensibilitat en l'àmbit jurídic sobre les víctimes del franquisme?

Hi ha de tot, però potser hi ha sectors que desconeixen aquest tema. En la recerca que vam fer des de la UPF, vam descobrir que moltes vegades s'ensenyava el dret internacional penal i els drets humans relacionats amb memòria. S'entén molt bé el que va passar a Xile, l'Argentina i, fins i tot, a Alemanya. En canvi, quan es parla d'Espanya, hi ha una espècie de ceguesa. No es veu que aquests principis de dret internacional, que són vàlids a l'Argentina o Xile, també s'han d'aplicar aquí.

I aquesta ceguesa per què es produeix?
Hi ha molts factors que ho expliquen. La dictadura franquista va ser molt llarga i els actors jurídics i la ciutadania van acabar naturalitzant la dictadura. Quan va arribar la Transició, la dictadura ja no era la dels anys 40 sinó la dels 60, una dictadura terrible, que vulnerava els drets humans, però que havia modernitzat la seva imatge. I això ho vincularia amb una de les altres prioritats de la direcció general: recordar més la memòria dels lluitadors antifranquistes dels anys 60 i 70. Cipriano Martos és un lluitador/heroi que fins fa poc era anònim, no només perquè era un obrer la mort del qual va ser amagada, sinó perquè, en general, els lluitadors antifranquistes han estat oblidats.

¿Es podria investigar més si els juristes interpretessin diferent la llei d'amnistia?
La llei d'amnistia havia de ser una llei d'amnistia, però no de punt final. Obligava el jutge a investigar i a establir responsabilitats. Si després la persona investigada havia de ser condemnada, s'amnistiava. El problema és que s'ha aplicat i es continua aplicant com a llei de punt final i, per tant, no s'investiga ni es busquen responsabilitats. Amb la nova llei de memòria espanyola i la creació de la fiscalia de sala, crec que això canviarà.

¿La comissaria de Via Laietana hauria de ser un espai de memòria?
Claríssimament. Ha de ser un espai de memòria no només perquè ho reivindicquen les entitats sinó perquè així ho diu el dret internacional. Les institucions internacionals parlen del valor reparador de ressignificar llocs de tortura. En trobem a l'Argentina, Xile, Alemanya, el Líban i, fins i tot, al Txad. Convertir la comissaria en lloc de memòria tindria un valor reparador i preventiu. ■

L'ÀLBUM

Lluís Permanyer

Torres monumentals per a l'Exposició del 88

Malgrat que el compromís d'organitzar l'Exposició Universal del 1888 havia desencadenat una activitat febril i a tot arreu sorgien molts problemes d'envergadura, un any abans es va proposar d'aixecar una gran torre. I es va prendre en consideració, com si no s'haguessin de concentrar en l'essencial.

Quan va saber que l'enginyer Gustave Eiffel havia proposat a París d'aixecar una torre gegantina per a l'Exposició Universal del 1889, l'enginyer J. Lapiere, de Tolosa de Lenguadoc, va venir a Barcelona el 1887 per oferir la seva torre de fusta de 200 metres d'alçària a la Ciutadella. No es va trigar a desestimar el projecte.

Llavors va sorgir una altra iniciativa del mateix estil, encara que privada: la de l'arquitecte Pere Falqués, anomena-

Es van estudiar les de Lapiere, Falqués i Torras, però cap de les tres es va dur a terme

da Torre Comtal; a diferència de la del francès, havia de tenir caràcter permanent, cosa que justificava l'ús de pedra, maó i ferro.

Presentada davant la Comissió, va rebre el seu vistiplau, però sense prendre partit sobre el lloc d'emplaçament. S'havia proposat la Ciutadella. Potser es tractava així de compensar Falqués pel tracte desconsiderat que havia rebut quan la primacia de l'Exposició desvirtuava el que ell ja havia dut a terme al naixent parc. També es va oferir el Fort de Don Carles com a segon emplaçament i fins i tot

La de l'arquitecte Joan Torras agradava molt

van arribar a brindar un solar privat. Tot va quedar en foc d'encenalls.

Els barcelonins, en canvi, havien proclamat la seva fascinació per l'estructura fèrria que l'arquitecte i catedràtic Joan Torras havia muntat al voltant del naixent homenatge gegantí a Colom, també atrets per espectacles com la filera de cavalls que tiraven les peces més grans. Es tractava d'un paral·lelepípede de 53 metres d'alçària i 17,30 de costat, i com que era transparent permetia admirar l'evolució del monument.

N'estaven tan corpresos que

van arribar a demanar que es conservés, encara que traslladada al recinte de la Ciutadella. Fins i tot l'Associació d'Arquitectes de Catalunya, després denominada Col·legi d'Arquitectes, va fer públic el seu total suport a aquesta pretensió.

Aquesta desorientació i el ritme frenètic per acabar totes les obres en marxa expliquen que aleshores l'ambient detectat mereixés un qualificatiu inquietant: *la ciutat dels botjos*.

ANTONI ESPUGAS / IMATGE CEDIDA PER L'ARXIU FOTOGRÀFIC DE BARCELONA

QUADERN BARCELONÍ

MELLER HUMILIADA

A la confluència de Nou de la Rambla, 105 i Paral·lel hi ha un bar. Va instal·lar una terrassa que agredeix el monument de Raquel Meller. És tal la falta de respecte que oculta el flanc en què no hi ha pila. És una obra catalogada i no ha estat protegida com cal. Cal recordar que una escultura i un monument públics no han de tenir esquena, ja que han

d'oferir la possibilitat de circular al voltant per admirar-los. A la formidable exposició dedicada a Kahnweiler al Museu Picasso es dona sobre això una lliçó exemplar: tot el centre d'una gran sala apareix presidit per l'obra minúscula i magistral *Copa d'absenta* envoltada per un espai tan generós que la solemnitzava. En canvi, l'escultura del monument a Fortuny tancat

a la fornícula impedeix d'admirar el fi cisellat que realça l'esquena, obrat per Miquel Oslé. Em va sorprendre que un gran col·leccionista arraconés a casa seva un Chillida; per corregir-ho va instal·lar un artefacte per girar-lo completament sobre l'eix empenyent amb un sol dit. És vergonyós l'entorn que assetja la font del *Trinxa*, de Josep Campeny, a Ronda-Pelai.

14 Enero, 2023

Bernardo Díaz Nosty, periodista, polítolleg, historiador del periodisme

Tinc 75 anys. Soc asturià i visc a Màlaga. Soc polítolleg, periodista i professor universitari. Tinc dos fills en la cinquantena. Política? Soc d'esquerres... desubicat. Creences? Soc agnòstic. Les dones que van informar sobre la nostra Guerra Civil mereixen un homenatge

“Més de dues-centes dones van escriure sobre la nostra guerra”

JOAN MATEU PARRA / SHOOTING

Investiga la Guerra Civil. Investigo com la van explicar corresponsals estrangers.
Com la van explicar?
 Depèn que el cronista fos home o dona.

Entre els homes, el cèlebre és Hemingway.
 He descobert que hi va haver fins a 200 dones autores de reportatges sobre la nostra guerra per a premsa estrangera.

Tantes?
 Poc conegudes: quatre homes de renom les van enfosquir. Sent cròniques extraordinàries, les de elles!

Com les ha trobat?
 Amb internet he bussejat en arxius d'hemeroteques i biblioteques de mig món.

L'hi agraeixo.
 Els periodistes homes ressenyen models de tancs i avions, calibres de projectils i canons... I diatribes dialèctiques entre mandataris.

I elles no?
 Ells escriuen de les trinxeres des de bars d'hotels, elles escriuen de tragèdies petites i grans de la rereguarda.

Tragèdies personals?
 Amb una mirada detallista i empàtica sobre els patiments de dones, nens, ancians... Van venir seguint brigadistes voluntaris dels seus països respectius en defensa de la República.

De quins països venien les periodistes?
 El Regne Unit, en un 23%; els Estats Units, 18%; França, 13%; Alemanya, 7%; l'URSS, 6%... Són 29 nacionalitats.

Presenti-me'n alguna.
 No pas Martha Gellhorn, parella de Hemingway: sent molt bona, ja la coneixiem.

Dones una altra.
 Clara Candiani, francesa: la va esclaiar, com a catòlica, l'odi amb què els revoltats parlaven de matar tots els republicans.

Se'n diu guerra civil.
 Es va casar el 1939 amb Josep Trias Peitx, d'Unió Democràtica: a França van ajudar refugiats espanyols.

Una altra reportera.
 Virginia Cowles, americana: descriu amb horror una corrida de toros a Barcelona.

Una altra.
 Catherine de Hueck, russa catòlica, anticomunista i americanitzada: "Aquí lluiten

Les nostres calamitats

Bernardo Díaz Nosty em reconeix que a casa seva no es parlava de la Guerra Civil. "Hi va haver un gran silenci. El pare era antifranquista; l'avi matern, de dretes republicanes, ho va perdre tot... I si jo preguntava alguna cosa, les meves tietes em renyaven: 'Aquestes coses no es remouen', deien". Potser per això va orientar els seus interessos intel·lectuals i els treballs acadèmics cap a la revolució d'Astúries, la història del franquisme, les veus de dones durant la preguerra i la guerra... Aquesta tasca culmina ara amb la monumental obra *Periodistas extranjeras en la Guerra Civil (Renacimiento)*, que resumeix a la revista *Quaderns del CAC* (núm. 48). Moltes reporteres confessarien crisi d'ansietat al tornar de la guerra d'Espanya, després de presenciar les calamitats dels nostres avis.

ateisme contra cristianisme", digué. Veié una novícia de vint anys violada per quinze milicians i mutilada. Es va desmaiar.

Normal.

I va parlar amb soldats alemanys i es va espantar: "Hitler conquerirà Amèrica", la van amenaçar. Va marxar espaordida: "A Espanya he vist el monstre de la barbàrie", va dir.

Citi una altra ploma notable.

Anna Lenah Elgström, sueca: internacionalista, feminista i antibel·licista... i va acceptar la guerra com a resposta inevitable.

S'implicaven més enllà de publicar?

Elgström va fundar el Comitè de Dones Pronens d'Espanya: va acollir dos mil nens espanyols. I es va fer catòlica després de veure l'enteresa de capellans bascos.

Una altra.

Margaret Michaelis: explica que els cambres de Barcelona rebutjaven propines, vistes com a inacceptable almoïna.

Assenyali la seva favorita.

La francesa Andrée Viollis. Quina crònica després d'un bombardeig a Barcelona! Baixa al dipòsit de cadàvers del Clínic...

I què descriu?

Cossos gèlids i ensagnats a terra, la fetor de fenol i mort de què es protegeix amb un mocador... "Em fa voltes el cap", diu.

El meu pare recorda aquelles bombes, tenia vuit anys.

Viollis, per molts la millor periodista del món, descriu així els nens a Barcelona: "Pàl·lids i ullerosos com petits vells sense esperança ni alegria".

Barcelona és protagonista, veig.

Des del 36 fins a l'entrada de les tropes de Franco: llavors Muriel McDiarmid explica com s'alçava el braç als cinemes.

Una altra.

"El meu cor es va quedar per sempre als ulls d'aquella nena de Le Boulou", escriuria Elsa Triolet, parella de Louis Aragon: no va poder recollir al seu cotxe una nena espanyola de vuit anys, ulls clars, amarada de pluja i sabates estripades...

Dur.

Madeleine Jacob descriu el cos esclafat d'un nadó, un nen amb l'ull penjant... La van convidar falangistes a un afusellament i va declinar: "Hauria estat un èxit periodístic en la meua carrera, però...".

Però van explicar molt, veig.

Van ser pioneres a denunciar crims de guerra. Aquells milers de malaguenys fugint de la matança feixista...

Una última periodista.

Megan Lairds: des del seu apartament a Llúria amb Provença veu lluites de carrer... "Em moro!", crida un home...

VÍCTOR-M. AMELA

20 Enero, 2023

Pionera

Retrats de l'exili

Agnès Marquès

Tanta història ha sigut testimoni de la cimera hispano-francesa d'aquest dijous. El MNAC conté un dels arxius d'art medieval més importants del món, potser és el seu emplaçament, tanta solemnitat, el que l'allunya de molts ciutadans. Tanmateix, la trobada política l'ha situat al centre del focus. Una bona oportunitat per visitar-lo. Potser a Macron li pot interessar l'exposició que hi ha actualment sobre una dona dels anys de la República, de quan Espanya també era una república, *Président*, la segona. Una dona pionera que va haver de creuar el Pirineu per trobar el refugi que en aquell temps era l'exili a França. Poc abans del llarg capítol negre de la història con-

temporània espanyola, entre el 1934 i el 1936 la fotògrafa Mey Rahola va ser una abanderada, va aconseguir introduir-se en cercles en què les dones eren vetades fins aleshores, obtenir reconeixement públic i deixar un llegat fotogràfic de les grans esperances d'aquell moment que ara s'exhibeix al MNAC.

Però sobre l'exili i el permanent horitzó espaiós i curt de referents que suposa, recomano la lectura d'*Ahir*, de l'hongaresa Agota Kristof. Un relat breu i sec com un cop de puny a la boca de l'estómac sobre l'existència de les persones que es veuen obligades a exiliar-se. I com en aquest caminar permanent cap a ningú sap on es van

esborrant les empremtes com si fossin arrels que s'escurcen fins a desaparèixer del tot. Un viatge durant el qual la resiliència i l'esperança de vegades són derrotades sense paliatius, sotmeses pel pas del temps a un dur examen que només supera, amb marques, l'instint de supervivència.

Mey Rahola va aconseguir continuar fent fotografia professional a França durant els anys de la Segona Guerra Mundial, i probablement va trobar, així, un sentit al seu exili. Tobias Horvard, el protagonista d'*Ahir*, explica una altra realitat, la que molt probablement va sentir Kristof en algun moment: que aquest sentit en l'exili només apareix a estones, que de vegades és només un miratge. ■

Mey Rahola va ser una abanderada que va haver de creuar el Pirineu per trobar refugi a França i va deixar un llegat fotogràfic que ara s'exhibeix al MNAC